

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ВНУТРІШНІХ СПРАВ**

**ГОЛОВНЕ СЛІДЧЕ УПРАВЛІННЯ
НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ**

**НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ОБОРОНИ
ІМЕНІ ІВАНА ЧЕРНЯХОВСЬКОГО**

**РОЗСЛІДУВАННЯ ЗА ФАКТАМИ
ОБСТРІЛІВ (ВИБУХІВ)
У РАЙОНІ ПРОВЕДЕННЯ ОПЕРАЦІЇ
ОБ'ЄДНАНИХ СИЛ**

Методичні рекомендації

**Київ
2018**

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

ГОЛОВНЕ СЛІДЧЕ УПРАВЛІННЯ
НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ОБОРОНИ
ІМЕНІ ІВАНА ЧЕРНЯХОВСЬКОГО

РОЗСЛІДУВАННЯ ЗА ФАКТАМИ
ОБСТРІЛІВ (ВИБУХІВ)
У РАЙОНІ ПРОВЕДЕННЯ ОПЕРАЦІЇ
ОБ'ЄДНАНИХ СИЛ

Методичні рекомендації

Київ
2018

Авторський колектив:

Стрільців О.М., кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник (НАВС); **Чернявський С.С.**, доктор юридичних наук, професор (НАВС); **Дударець Р.М.** (ГСУ НП України); **Борець Т.О.**, кандидат юридичних наук (НАВС); **Арешонков В.В.**, кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник (адвокат); **Приходько Ю.П.**, кандидат юридичних наук (НАВС); **Василинчук В.І.**, доктор юридичних наук, професор (НАВС); **Семенішин М.О.**, кандидат юридичних наук (ГУ НП України в Донецькій області); **Пунда Ю.В.**, доктор військових наук, професор (Національний університет оборони ім. Івана Черняховського); **Музиченко Д.П.**, кандидат військових наук, доцент (Національний університет оборони ім. Івана Черняховського); **Саковський А.А.**, кандидат юридичних наук, доцент (НАВС); **Галаган О.І.**, кандидат юридичних наук, доцент (НАВС); **Нечеснюк М.В.** (НАВС); **Цюприк І.В.**, кандидат юридичних наук (НАВС)

Рецензенти:

Телелим В.М. – професор кафедри стратегії національної безпеки та оборони Національного університету оборони ім. Івана Черняховського, доктор військових наук, професор;

Погорецький М.А. – завідувач кафедри правосуддя Київського національного університету імені Тараса Шевченка, доктор юридичних наук, професор

Рекомендовано до друку науково-методичною радою Національної академії внутрішніх справ від 6 грудня 2018 року (протокол № 4)

Розслідування за фактами обстрілів (вибухів) у районі проведення операції Об'єднаних сил [Текст] : метод. рек. / [О.М. Стрільців, С.С. Чернявський, Р.М. Дударець та ін.]. – Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2018. – 88 с.

У роботі висвітлено порядок дій правоохоронних органів, які несуть службу в районі проведення операції Об'єднаних сил, з метою перевірки інформації про результати обстрілів (вибухів) на лінії розмежування та розслідування таких фактів. Визначено порядок внесення відомостей про такі факти до Єдиного реєстру досудових розслідувань, особливості створення та виїзду на місце події слідчо-оперативних груп, що діють на лінії розмежування, а також окреслено особливості проведення окремих слідчих (розшукових) дій з метою доказування причетності російських і проросійських збройних формувань до вчинення злочинів на території України.

Видання призначене для працівників правоохоронних органів, а також курсантів і слухачів, науково-педагогічного складу закладів вищої освіти зі специфічними умовами навчання.

УДК 343.985:(355.44+623.565)

ЗМІСТ

СПИСОК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ	4
ВСТУП.....	5
1. Порядок внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань про факти обстрілу (вибуху) в районі проведення операції Об'єднаних сил	7
2. Створення слідчо-оперативної групи в районі проведення операції Об'єднаних сил та організація виїзду таких груп на місце події після вчинення обстрілу (вибуху).....	9
3. Алгоритм дій під час розслідування фактів обстрілу (вибуху), унаслідок якого заподіяно смерть, спричинено тілесні ушкодження громадянам або завдано майнової шкоди	13
4. Особливості проведення окремих слідчих (розшукових) дій під час розслідування обстрілу (вибуху), унаслідок якого заподіяно смерть, спричинено тілесні ушкодження громадянам або завдано майнової шкоди.....	16
4.1. Огляд місця події.....	16
4.1.1. Загальні положення	16
4.1.2. Підготовчий етап огляду	19
4.1.3. Робочий етап огляду	28
4.1.4. Способи встановлення та фіксації даних, необхідних для встановлення ситуаційних обставин (напрямку) пострілу	35
4.1.5. Заключний етап огляду	62
4.1.6. Особливості огляду нерозірваного снаряда (боєприпасу).....	65
4.2. Допит свідків	67
4.3. Особливості призначення експертиз	69
ДОДАТОК	
Перелік маркерів снарядів Каталогу мін, снарядів, ракет калібру понад 100 мм, які не розірвалися, застосовані російськими і проросійськими збройними формуваннями в районі проведення антитерористичної операції та операції Об'єднаних сил	77
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ І РЕКОМЕНДОВАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	85

СПИСОК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

АТО	антитерористична операція
ВП	вибухові пристрої
ВСП	Військова служба правопорядку
ВСП у ЗСУ ОТУ	Військова служба правопорядку в Збройних силах України Оперативно-тактичного угруповання
ГУ НП	Головне управління Національної поліції
ДСНС	Державна служба з надзвичайних ситуацій
ЄРДР	Єдиний реєстр досудових розслідувань
Журнал ЄО	Журнал Єдиного обліку заяв і повідомлень про вчинення кримінальних правопорушень та інші події
ЗМІ	засоби масової інформації
ЗСУ	Збройні сили України
КК	Кримінальний кодекс
КПК	Кримінальний процесуальний кодекс
МВС	Міністерство внутрішніх справ
ООС	операція Об'єднаних сил
РСЗВ	реактивна система залпового вогню
СБУ	Служба безпеки України
СОГ	слідчо-оперативна група

ВСТУП

3 лютого 2014 року наша держава перебуває в стані неоголошеної війни з Російською Федерацією, яка спочатку за допомогою військової операції окупувала та згодом анексувала Автономну Республіку Крим, а також здійснює військову агресію в окремих регіонах Донецької та Луганської областей. 14 квітня 2014 року Рада національної безпеки та оборони України започаткувала антитерористичну операцію, спрямовану на протидію діяльності незаконних російських і проросійських збройних формувань. З 30 квітня 2014 року антитерористичну операцію (АТО) було переформатовано в операцію Об'єднаних сил (ООС), причому управління від Служби безпеки України (СБУ), яка формально керувала АТО, передано до Об'єднаного оперативного штабу Збройних сил України (ЗСУ). Проведення операції передбачено на виконання Закону України «Про особливості державної політики із забезпечення державного суверенітету України на тимчасово окупованих територіях у Донецькій та Луганській областях».

Створені в тимчасово окупованих територіях за допомогою агресора 1-й і 2-й армійські корпуси є «класичними» російськими підрозділами, сформованими за штатами та статутами російських Збройних сил. Вони підпорядковані й підконтрольні командуванню Південного військового округу Російської Федерації. Обидва корпуси входять до складу 8-ї російської армії, звідти ж отримують озброєння, боєприпаси, паливно-мастильні матеріали, грошове утримання та продовольство. Усі посади у цих формуваннях – від командира роти й вище – укомплектовані російськими офіцерами. Тож ідеться безпосередньо про російську агресію. Це визначено в Законі України «Про особливості державної політики із забезпечення державного суверенітету України на тимчасово окупованих територіях у Донецькій та Луганській областях».

На лінії зіткнення щоденно рееструють десятки обстрілів позицій українських військ і населених пунктів з боку агресора та їхніх прибічників. Отже, відбувається систематичне вчинення низки злочинів, передбачених кримінальним законодавством України та міжнародними правовими документами, зокрема проти публічної безпеки, життя та здоров'я осіб, власності

тощо. Важливим компонентом протистояння агресії з боку Російської Федерації є виявлення та розслідування злочинів, які вчиняють російські та проросійські збройні формування, а також подальше притягнення до кримінальної відповідальності безпосередніх виконавців злочинних дій, надання відповідних доказів до Міжнародного суду ООН (м. Гаага, Королівство Нідерланди) для засудження організаторів і пособників таких злочинів серед керівництва країни-агресора, відповідно компенсації (репарації) завданих збитків.

У методичних рекомендаціях висвітлено порядок дій правоохоронних органів, які несуть службу в районі проведення ООС, з метою збирання доказів злочинної діяльності агресора.

1. Порядок внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань про факти обстрілу (вибуху) в районі проведення операції Об'єднаних сил

Відомості про обстріли населених пунктів і позицій ЗСУ, розташованих на лінії розмежування в районі проведення ООС, вносять до Єдиного реєстру досудових розслідувань (ЄРДР) як факти вчинення злочину, передбаченого ст. 258 Кримінального кодексу (КК) України «Терористичний акт», іноді окремо фіксуючи кожен обстріл.

У разі отримання повідомлення про обстріл (вибух), оперативний черговий підрозділу поліції або територіального підрозділу СБУ має з'ясувати:

– час, місце та характер об'єкта, де стався обстріл (вибух) (вулиця, будівля, транспортний засіб тощо);

– кількість потерпілих, їхній стан, установчі дані, місцеперебування;

– масштаби руйнувань, завданої шкоди (попередні або офіційні наслідки, хто повідомив), наявність пожежі, запаху газу, пошкоджень електромереж тощо;

– наявність і місцеперебування очевидців, можливі дані про правопорушників;

– установчі дані та місцеперебування заявника.

З огляду на положення ч.1 ст.214 Кримінального процесуального кодексу (КПК) України, для прийняття рішення про внесення відомостей до ЄРДР і початку досудового розслідування слідчий, прокурор у разі отримання заяв, повідомлень про терористичний акт (обстріл, вибух тощо) або самостійного виявлення факту терористичного акту, відомості про які є первинними, з 00 год 00 хв першого числа місяця слідчий, прокурор невідкладно, однак не пізніше ніж за 24 год зобов'язаний внести відповідні відомості до ЄРДР за ознаками кримінального правопорушення, передбаченого ст. 258 КК України, урахувавши територіальний принцип у межах окремого органу місцевого самоврядування, і розпочати розслідування.

У разі отримання заяв, повідомлень про обстріл, вибух тощо необхідно встановити обставини, які можуть свідчити, що вчинено саме кримінальне правопорушення. Ці обставини встановлюють переважно шляхом первинного огляду місця події, що, згідно із ч.3 ст.214 КПК України, може бути проведений невідкладно, до внесення відомостей до ЄРДР, яке здійснюють після завершення огляду. Водночас такий огляд

проводять тільки в тих випадках, якщо результати обстрілу або вибуху знаходяться на безпечній відстані від лінії розмежування та можна забезпечити безпеку учасників СОГ.

Надалі всі заяви, повідомлення про обстріли або в разі самостійного виявлення факту обстрілу протягом поточного місяця, за наслідками яких не заподіяно смерті чи тілесних ушкоджень громадянам і майнової шкоди, з огляду на продовжуваний характер, реєструють у Журналі Єдиного обліку заяв і повідомлень про вчинення кримінальних правопорушень та інші події (Журнал ЄО) і спрямовують для долучення до матеріалів кримінального провадження, яке зареєстровано на початку місяця (первинні відомості) за ознаками кримінального правопорушення, передбаченого ст. 258 КК України, відповідно до територіального принципу.

У разі надходження заяв, повідомлень про заподіяння смерті чи спричинення тілесних ушкоджень громадянам або про заподіяння майнової шкоди громадянам за наслідками терористичного акту, згідно зі ст. 214 КПК України, ч. 5 розділу III Інструкції про порядок ведення єдиного обліку в органах поліції заяв і повідомлень про вчинені кримінальні правопорушення та інші події, затвердженої наказом МВС України від 06 листопада 2015 року № 1377 (Інструкція), вносять відповідні відомості до ЄРДР.

Матеріали про здійснення обстрілів представниками терористичних організацій у поточному місяці після їх реєстрації в Журналі ЄО, з огляду на продовжуваний характер злочинних діянь бойовиків терористичних організацій, будуть долучені до матеріалів кримінального провадження, яке вже зареєстровано на початку місяця, – первинного обстрілу. Отже, у межах окремого сектора військової адміністрації, який об'єднує декілька населених пунктів, за один місяць буде зареєстровано одне (об'єднане) кримінальне провадження за результатами вчинення протягом певного періоду часу систематичних обстрілів як один продовжуваний злочин. У разі надходження заяв і повідомлень про факт смерті чи спричинення тілесних ушкоджень громадянам унаслідок обстрілів представниками терористичної організації, відповідно до ст. 214 КПК України, їх буде окремо внесено до ЄРДР. Аналогічно фіксуватимуть інформацію про завдану майнову шкоду цивільній інфраструктурі, однак за відсутності жертв серед громадян під час обстрілу.

2. Створення слідчо-оперативної групи в районі проведення операції Об'єднаних сил та організація виїзду таких груп на місце події після вчинення обстрілу (вибуху)

З метою виявлення та фіксації відомостей щодо обставин учинення терористичних актів спільним наказом керівництва Управління СБУ в Луганській та Донецькій областях, головних управлінь Національної поліції (ГУ НП) у Луганській та Донецькій областях, Військової служби правопорядку у Збройних силах України Оперативно-тактичного угруповання (ВСП у ЗСО ОТУ) «Луганськ» і «Донецьк» створюють слідчо-оперативну групу (СОГ), зокрема резервні. До складу СОГ мають входити: слідчий слідчого відділу Управління СБУ в області, не менше ніж два співробітники оперативного підрозділу Управління СБУ в області, не менше ніж два оперативні співробітники ГУ НП в області, групи вибухотехніків та/або саперів, військовослужбовців відділу ВСП у ЗСУ ОТУ «Луганськ» чи «Донецьк». Старшим СОГ є слідчий слідчого відділу Управління СБУ в області.

До складу СОГ можуть входити кінолог зі службовим собакою з пошуку вибухівки, спеціаліст-вибухотехнік (група спеціалістів-вибухотехніків), а також працівники структурних підрозділів апарату центрального органу управління поліцією, територіальних органів поліції, зокрема міжрегіональних територіальних органів поліції, їхніх територіальних (відокремлених) підрозділів.

Керівники слідчих підрозділів ГУ НП в області, на території обслуговування яких учинено терористичний акт, забезпечують залучення до СОГ інспекторів-криміналістів, а за необхідності, відповідно до наказу МВС України «Про затвердження Інструкції про порядок залучення працівників органів досудового розслідування поліції та Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України як спеціалістів для участі в проведенні огляду місця події» від 3 листопада 2015 року № 1339, співробітників Науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС України відповідної області.

У разі збільшення кількості терористичних актів (зокрема підвищення інтенсивності обстрілів тощо) за спільним рішенням керівників Управління СБУ в області, ГУ НП в області, ВСП у

ЗСУ ОТУ «Луганськ» і «Донецьк» за погодженням з прокурором відповідної області можуть створювати додаткові СОГ, постійне місце дислокації яких визначають на підставі оперативної обстановки, про що зазначено у відповідному наказі.

За наявності потреби, діяльність СОГ може бути організована на місцях постійної дислокації (за районами) зі щомісячним затвердженням складу СОГ. Встановлення такого складу СОГ здійснюють за спільним рішенням керівників Управління СБУ в області, ГУ НП в області та ВСП у ЗСУ ОТУ «Луганськ» і «Донецьк» на строк не більше ніж один місяць, з подальшою ротацією складу СОГ.

Скасування рішення щодо переведення СОГ на постійне місце дислокації одного з районів здійснюють за спільним рішенням Управління СБУ в області, ГУ НП в області та ВСП у ЗСУ ОТУ «Луганськ» і «Донецьк».

Діяльність СОГ забезпечують:

1) транспортом і паливом для виїзду на огляд місця події, перевезення речових доказів (вибухонебезпечних речовин), у разі необхідності броньованого – Управління СБУ в області;

2) службовим приміщенням і місцем для відпочинку – ГУ НП в області;

3) вогнепальною зброєю, боєприпасами та спеціальними засобами – Управління СБУ в області, ГУ НП в області, ВСП у ЗСУ ОТУ «Луганськ» і «Донецьк», у підпорядкуванні яких перебувають члени СОГ відповідно до належних норм та з огляду на оперативну обстановку;

4) засобами розмінування – Управління СБУ в області та ГУ НП в області.

Після надходження заяв, повідомлень, у разі особистого звернення заявника до органу поліції про факт терористичного акту уповноважений працівник чергової частини органу поліції, працівники інших структурних підрозділів цих органів, яких призначено підмінними черговими в установленому порядку, оператор телефонної лінії «102» або інша посадова особа з'ясовують час, місце, характер й інші обставини вчиненого кримінального правопорушення, хто повідомив (ПІБ, місце проживання/місцеперебування, телефон заявника).

Повідомлення про терористичні акти, отримані оператором телефонної лінії «102», вносять до робочого зошита й одразу передають до органів поліції для реагування, про що

роблять відмітку в робочому зошиті (кому передано повідомлення, номер реєстрації в журналі ЄО органу поліції).

Відповідно до ч. 2 розділу II Інструкції, уповноважений працівник чергової частини органу поліції після отримання заяви чи повідомлення про терористичний акт (обстріл, вибух тощо) одразу її реєструє в журналі ЄО та невідкладно інформує про це чергову частину ГУ НП в області та чергову частину Управління СБУ в області.

Черговий чергової частини Управління СБУ в області в разі вчинення терористичного акту, унаслідок якого постраждали одна або більше осіб або спричинено майнову шкоду, організовує збір СОГ та направляє її на місце події в денний час.

Після отримання інформації щодо надходження до територіальних відділів поліції заяв і повідомлень про терористичний акт черговий чергової частини Управління СБУ в області одразу доповідає її начальнику слідчого відділу Управління СБУ в області для процесуального контролю за роботою СОГ.

У випадках вчинення терористичного акту, унаслідок якого постраждали одна або більше осіб або спричинено майнову шкоду (руйнування домоволодінь, інших об'єктів інфраструктури), виїзд на місце події здійснює прокурор області, який забезпечує якісне проведення огляду, організацію першочергових слідчих (розшукових) дій і негласних слідчих (розшукових) дій.

Керівники відповідних прокуратур забезпечують належне процесуальне керівництво в кримінальних провадженнях зазначеної категорії шляхом невідкладного призначення прокурора в кримінальному провадженні з-поміж найдосвідченіших прокурорів, які визначені наказом керівника регіональної прокуратури та реалізують свої повноваження, передбачені ст. 36 КПК України.

Керівник Управління СБУ в області, ГУ НП в області спільно зі старшим представником ВСП забезпечують безпеку СОГ під час проведення невідкладних та інших слідчих (розшукових) дій.

У разі неможливості прибуття СОГ на місце події внаслідок постійних обстрілів, мінування місцевості тощо, керівник Управління СБУ в області, відповідно до п. 10 ч. 8

Закону України «Про Військову службу правопорядку у Збройних силах України» від 28 грудня 2015 року, забезпечує взаємодію з відповідним підрозділом ВСП для організації фіксації вчиненого кримінального правопорушення зазначеної категорії (огляд, фотографування, відібрання пояснень тощо), про що інформує прокурора області. Матеріали про результати фіксації кримінального правопорушення та мотивований рапорт зі стислим викладом обставин кримінального правопорушення керівник підрозділу ВСП в триденний термін передає начальнику слідчого підрозділу СБУ в області для прийняття рішення відповідно до КПК України.

Рішення про необхідність виїзду СОГ на місце події для фіксування результатів обстрілу (вибуху) в таких випадках приймає слідчий на підставі наявної обстановки, попередньо отримавши дозвіл у керівництва сектору ООС.

3. Алгоритм дій під час розслідування фактів обстрілу (вибуху), унаслідок якого заповдіано смерть, спричинено тілесні ушкодження громадянам або завдано майнової шкоди

Розслідування злочину, пов'язаного з терористичною діяльністю, починається зі встановлення факту його вчинення, тому важливе значення має проведення першочергових процесуальних дій, передусім слідчого огляду, що спрямований на вилучення інформації з матеріальних відображень.

Отримавши інформацію про вчинення злочину цієї категорії, слідчий повинен:

1. Організувати та провести огляд місця події (обстрілу, вибуху) і прилеглої території з вилученням предметів та речей, які містять на собі сліди злочину або мають значення для встановлення обставин; встановити глибину, діаметр і кут нахилу вирви, отвору в стіні чи інших предметах, здійснити позиціонування вирви, а також снарядів, мін, ракет, які не розірвалися, відносно об'єктів обстановки та сторін світу (довжина, діаметр, кут нахилу у вирві тощо).

2. Призначити вибухотехнічну та/або комплексну експертизу із залученням фахівців у галузі артилерії (щодо польоту стріляного снаряда), а якщо стався обстріл з вогнепальної зброї – судово-балістичну експертизу за вилученими під час огляду місця події предметами та зібраними матеріалами з метою встановлення дистанції та напрямку обстрілу, виду й калібру вилучених мін, снарядів, ракети, патронів тощо. Аналіз результатів експертизи про відстань обстрілу та відомості про місцезнаходження терористичних організацій у комплексі нададуть можливість визначити, звідки було здійснено обстріл: з території, підконтрольної державній владі України, так званої сірої зони, або території, захопленої російськими та проросійськими збройними формуваннями.

3. Встановити потерпілих осіб, надати їм відповідний процесуальний статус.

4. Допитати потерпілих про обставини обстрілу, отримані тілесні ушкодження, обсяг завданої шкоди.

5. Призначити судово-медичну та/або комплексну вибухотехнічну й судово-медичну експертизи щодо встановлення ступеня тяжкості, локалізації та характеру тілесних ушкоджень потерпілої внаслідок терористичного акту

особи чи здійснити вимогу до медичної установи, до якої звернувся потерпілий, щодо надання інформації про характер, локалізацію та ступінь тяжкості отриманих тілесних ушкоджень особою під час терористичного акту.

6. У разі настання смерті особи вжити заходів для доставки тіла до територіального відділення судово-медичних експертиз Луганського чи Донецького обласного бюро судово-медичної експертизи та призначити судово-медичну експертизу трупа з метою встановлення причини смерті, фактора ураження й інших обставин.

7. Пред'явити для впізнання невпізнаний труп, якщо є ймовірність упізнання його родичами або знайомими, які мешкають неподалік від місця вчинення обстрілу.

8. Встановити та допитати свідків з метою з'ясування обставин терористичного акту, зокрема напрямку обстрілу, фактора ураження тощо.

9. Витребувати та долучити до матеріалів кримінального провадження документи щодо права власності особи на пошкоджене майно.

10. Ужити заходів щодо збирання документів, необхідних для призначення до експертних установ проведення відповідних експертиз, з метою встановлення вартості майна та розміру спричиненої шкоди.

11. Направити запит до ВСП та штабу ООС щодо надання інформації про розташування підрозділів ООС, російських (проросійських) збройних формувань на лінії розмежування на час обстрілу.

12. Доручити оперативним підрозділам Управління СБУ в області чи військовій контррозвідці (залежно від обставин) провести негласні слідчі (розшукові) дії щодо встановлення підрозділів незаконних російських і проросійських збройних формувань, які могли здійснити терористичний акт, та його можливих безпосередніх виконавців, а також місця, з якого проводили обстріл.

13. Отримати ухвалу суду про тимчасовий доступ до інформації, яка міститься на відеокамерах, що знаходяться в районі обстрілу, зокрема до відеокамер Спеціальної моніторингової місії ОБСЄ, а також здійснити перегляд отриманої інформації.

14. Проаналізувати повідомлення в ЗМІ та сегменти мережі Інтернет, що належать, зокрема, терористичним організаціям, у яких зафіксовано відомості про наслідки події,

осіб, підрозділи, зброю та осіб, які можуть бути до цього причетними.

15. Отримати супутникові знімки, геолокацію тощо для подальшого встановлення напрямку прильоту снаряда, міни, ракети, кулі.

16. Отримати ухвалу суду для здійснення моніторингу місцезнаходження наявних радіоелектронних засобів у районі (секторі) ймовірного пострілу.

17. Отримати ухвалу суду на здійснення відповідних негласних слідчих (розшукових) дій, спрямованих на встановлення осіб, які причетні до обстрілу контрольованої українською владою території.

Стан розслідування кримінального провадження за фактом учинення терористичного акту, унаслідок якого постраждало двоє чи більше осіб або спричинено істотну майнову шкоду, не пізніше ніж через два місяці з моменту внесення до ЄРДР розглядають на спільній нараді за участю прокурора області або його заступника, начальника Управління СБУ області або його заступника, керівника слідчого підрозділу. На нараді з метою повного всебічного та неупередженого дослідження обставин кримінального правопорушення можуть вирішувати питання щодо об'єднання цього провадження з кримінальним провадженням, яке зареєстровано цього самого місяця.

4. Особливості проведення окремих слідчих (розшукових) дій під час розслідування обстрілу (вибуху), унаслідок якого заподіяно смерть, спричинено тілесні ушкодження громадянам або завдано майнової шкоди

4.1. Огляд місця події

4.1.1. Загальні положення

Огляд місця події за фактом обстрілів або вибухів у районі проведення ООС є найскладнішим видом слідчого огляду, важливою та невідкладною слідчою (розшуковою) дією, яку здійснюють на підставах і в порядку, передбачених ст. 214, 237, 238 КПК України. Вона вимагає чіткої організації, суворої послідовності дій та високої кваліфікації всіх членів слідчо-оперативної групи. Від уміло проведеного огляду місця обстрілу (вибуху) залежить успіх розслідування загалом цієї категорії злочинів. Аналізовано слідча (розшукова) дія є одним з найважливіших джерел об'єктивної інформації про подію злочину, його матеріальні сліди й осіб, які його вчинили. Зволікання з її проведенням (водночас необхідно врахувати безпечність такого огляду) може призвести до втрати матеріальних слідів (обстановка може з певних причин змінитися під впливом природних умов (дощу, вітру), предмети, що пов'язані з подією, можуть бути перенесені, видозмінені тощо. Крім цього, слід зважати на заходи безпеки та можливий повторний обстріл з боку російських і проросійських збройних формувань.

Серед особливостей оглядів місць обстрілів (вибухів) слід виокремити такі:

– дотримання заходів безпеки в умовах можливих повторних вибухів додаткових вибухових пристроїв (ВП) і легкозаймистих речовин, обвалів, пожеж тощо;

– велика площа обстеження та кількість слідів, зокрема фрагментів ВП, що зумовлено відстанню розльоту осколків й інших елементів ВП, предметів навколишньої обстановки, дією ударної хвилі, що може становити сотні метрів;

– проведення аварійно-рятувальних робіт і забезпечення зберігання слідів злочину;

– дотримання заходів безпеки під час виявлення, огляду, вилучення, транспортування та зберігання вилучених вибухонебезпечних речових доказів.

Ефективність збирання інформації про вчинення обстрілів російськими та проросійськими збройними формуваннями й подальше розслідування таких злочинів у більшості випадків залежить від професійного огляду місця події – слідчої (розшукової) дії, яка має специфіку в цій категорії кримінальних правопорушень. Сукупність даних, отриманих під час огляду за допомогою засобів, технологій і методів криміналістичної техніки, має не лише важливе доказове значення, допомагає встановити учасників злочину, а також є ключовим елементом у системі доказів до Міжнародного суду ООН для засудження організаторів та пособників таких злочинів серед керівництва країни-агресора й відповідно компенсації (репарації) завданих збитків.

Огляд – це слідча (розшукова) дія, що полягає в безпосередньому сприйнятті зовнішніх ознак матеріальних об'єктів з метою виявлення та фіксації відомостей щодо обставин учинення кримінального правопорушення. Метою огляду є виявлення відомостей щодо обставин учинення кримінального правопорушення та їх фіксація (ст. 237 КПК України).

Основними завданнями огляду місця обстрілу (вибуху) є:

а) вивчення місця події, фіксація його обстановки шляхом особистого сприйняття слідчим;

б) виявлення, фіксація та вилучення матеріальних слідів події (боєприпасів та їх залишків, ВП, його залишків й окремих складових інших речовин або предметів, що пов'язані з подією).

Якісний пошук і виявлення слідів вибуху, об'єктів, що належать до конструкції ВП, можуть здійснювати виключно фахівці цієї галузі. У будь-якому разі пошук слідів має відбуватися завжди за їх участю.

Виконання завдання з фіксації та вилучення (докладне документування виявлених об'єктів і слідів вибуху, тобто складання планів, схем місця події, фото-, відеофіксація, фіксація виявлених об'єктів та слідів, збереження речових доказів, їх упакування, що забезпечує незмінність виявлених слідів у процесі зберігання і транспортування до місця проведення подальших досліджень) покладено на керівника огляду – слідчого, прокурора.

Слідчим необхідно враховувати особливості, що виникають під час огляду та вилучення об'єктів з місця вибуху, зокрема:

- тривалість і трудомісткість процесу огляду місця обстрілу (вибуху);

- значну кількість фрагментів речової обстановки, які ускладнюють виявлення залишків ВП;

- незначні розміри фрагментів, що залишилися після вибуху ВП;

- значні відстані, на які під час вибуху на відкритій місцевості розлітаються фрагменти;

- наявність потерпілих, яким потрібне надання медичної допомоги й евакуація;

- можливу наявність на місці вибуху інших ВП і вибухонебезпечних предметів;

- необхідність термінового проведення невідкладних аварійно-відновлювальних робіт;

- несприятливі погодні умови (під час огляду на відкритій місцевості);

- можливість потрапляння під обстріл російських і проросійських збройних формувань.

З огляду на зазначене вище, СОГ для досягнення максимальної результативності має бути завчасно підготовлена до можливого виїзду на такі події та виконання комплексу організаційних заходів.

Огляд місця вибуху вимагає ретельної організації, їму притаманні особливості, пов'язані з виявленням, фіксацією та вилученням речових доказів. Під час огляду місця обстрілу (вибуху), як і місць подій інших видів злочинів, необхідно дотримуватися загальних вимог, серед яких своєчасність, об'єктивність, повнота, чітка організація, планомірність, ефективне використання науково-технічних засобів і методів.

Необхідність негайного огляду місця вибуху зумовлена тим, що ефективність вилучення деяких вибухових, легколетких і газоподібних речовин значно зменшується з плином часу. Руйнівну дію на сліди вибухових речовин чинять атмосферні опади.

Під час огляду місця вибуху нерідко постає низка труднощів, що перешкоджають його оперативному та послідовному розслідуванню. Це, насамперед, проведення аварійно-рятувальних робіт, що супроводжуються обвалами,

затопленнями, загазованістю місця огляду, містять небезпеку впливу електричного струму.

Трудомісткість оглядів місць вибухів зумовлена великими площами руйнувань, розльоту осколків і фрагментів як ВП, так й об'єктів навколишнього середовища. Тому очевидною є необхідність ретельної підготовки до проведення огляду, результат якої – активне використання науково-технічних засобів, дотримання заходів безпеки. Організаційний аспект огляду місця обстрілу (вибуху) передбачає також недопущення на місце події сторонніх осіб, безпосередньо не задіяних в огляді, зокрема й представників керівного апарату НП України, прокуратури та адміністративних органів. Невиконання цієї вимоги часто призводить до ускладнення роботи з речовими доказами, а подеколи їх мимовільного знищення.

Традиційно виокремлюють три етапи огляду місця події: підготовчий, робочий і заключний.

4.1.2. Підготовчий етап огляду

Отримавши повідомлення про обстріл (вибух) і попередню інформацію про подію (масштаби руйнування, наявність жертв тощо), керівник СОГ повинен з'ясувати:

- адресу, об'єкт і місце обстрілу (вибуху);
- чи залучено медичні, аварійно-рятувальні та комунальні служби, підрозділи ДСНС України для надання допомоги й евакуації поранених, загиблих, розбору завалів, відключення побутових і виробничих комунікацій (газу, води, електрики, опалення тощо);
- чи вжито заходів для гасіння пожежі, ліквідації наслідків вибуху;
- чи забезпечено евакуацію матеріальних цінностей і важливої документації з небезпечної зони;
- чи направлено до місця події для перевірки інформації, що надійшла, і забезпечення його охорони необхідну кількість співробітників поліції або військовослужбовців ООС;
- чи забезпечено присутність представників фізичних і юридичних осіб, приміщення яких будуть оглядати;
- чи забезпечено безпеку учасників СОГ на місці огляду наслідків обстрілу (вибуху). **УВАГА! Хоч яким детальним не було б повідомлення про обстріл (вибух), слід дочекатися дозволу керівництва сектору ООС на виїзд СОГ на місце його вчинення;**

– чи забезпечено учасників СОГ вогнепальною зброєю, засобами бронезахисту, спеціальними засобами.

Також керівник СОГ має підготувати необхідні техніко-криміналістичні засоби: як основні, що знаходяться в криміналістичних валізах, так і додаткові, зокрема такі:

– засоби для огороження території або приміщень, що підлягають огляду (мотузки, обмежувальні стрічки, кольорова крейда, попереджувальні прапорці тощо);

– освітлювальні засоби (ліхтарі) для виконання робіт в умовах обмеженого освітлення (пересувна електростанція, переносні освітлювачі, прожектори, ліхтарі);

– фото-, відеоапаратура із запасними елементами живлення, картами пам'яті, щоб фіксувати всі етапи огляду (зокрема зміни на місці події, сліди обстрілу (вибуху), вилучені речові докази тощо);

– шанцеві інструменти: лопати, лом, кувалда, сокира – для розбирання завалів конструкцій; пила, стамески, щітки, набір сит з отворами різних розмірів – для просіювання ґрунту та сміття, виявлення й вилучення дрібних осколків і предметів для розбирання завалів, сміття, для відбору проб і різних зразків;

– компас рідинний або компас, наявний у мобільному телефоні, *але не магнітний*. **УВАГА!** Використання магнітного компаса неподалік від залізниці, поруч з осколками або поблизу

ліній електропередач не дасть змоги отримати достовірні координати;

– шаблон кривизни для вимірювання кривизни фрагмента й визначення калібру оболонки. Шаблон може бути виготовлений зі щільного картону, ацетату, дерева або іншого придатного матеріалу;

– кілки, нитки або дрід зв'язку для визначення напрямку пострілу (від вирви до зброї, з якої прилетів снаряд);

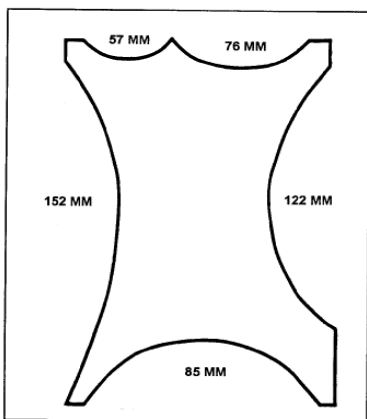

Рис. 4.1. Трафарет калібру вирви

– стікери стрілок для визначення напрямку сторін світу (північ, південь, захід, схід);

– набір криміналістичних засобів, пристроїв й інструментів: експертний набір вибухотехніка «НВ-1», валіза експерта-вибухотехніка типу «ВК-1», «ВК-5» тощо;

– набір фізико-хімічних засобів і матеріалів для вилучення слідів вибухових речовин і проведення експрес-аналізу, зокрема комплект аерозолів для виявлення й ідентифікації вибухових речовин «PIR-2»;

– набір інструментів і пристроїв для вилучення осколків з навколишньої обстановки, перешкод тощо;

– канцелярське та креслярське приладдя: кнопки, скріпки, клей, звичайний т міліметровий папір, лінійка, циркуль, транспорир, олівці для складання планів і схем;

– навіси (брезент, рулони поліетиленової плівки) для запобігання шкідливому впливу атмосферних опадів та інших несприятливих обставин на окремі об'єкти й ділянки місця вибуху;

– металошукачі, магнітні підйомники;

– пакувальні засоби (паперові конверти, пакети, пластикові бокси й банки, поліетиленові пакети, картонні коробки, ящики тощо) для пакування, збереження та транспортування вилучених об'єктів і слідів;

– спеціальний одяг для членів слідчо-оперативної групи: утеплені черевики, ватні штани, куртки, хутряні шапки, рукавиці (у зимовий період), халати, комбінезони;

– медична аптечка, а також одноразові серветки, рушники, технічний спирт для протирання рук.

Спеціалісти-вибухотехніки здебільшого використовують хімічні й технічні валізи, що містять засоби та реактиви для вилучення мікрочастинок вибухових речовин, продуктів вибуху, контрольних проб і зразків, набір фізико-хімічних засобів для експрес-аналізу вибухових речовин та порохів, а також інструменти й пристосування для вилучення осколків з перешкод, роботи з об'єктами, пошкодженими вибухом.

Важливо також, щоб учасники огляду мали при собі медичну аптечку та спецодяг відповідно до пори року (рукавички, комбінезони, теплі речі тощо), у якій могли б без шкоди для здоров'я уподовж тривалого часу перебувати в несприятливих умовах. Після кожного виїзду на місце події спецодяг й інструменти слід ретельно чистити для запобігання забрудненню речових доказів наступного виїзду.

Виїзд СОГ на місце події здійснюють тільки у світлий час доби, проте не раніше як за годину після закінчення обстрілу, з огляду на оперативну обстановку та можливий повторний обстріл. До прибуття СОГ охорону місця події та вжиття невідкладних заходів забезпечують наряди підрозділів ГУ НП в області або військовослужбовці ООС, які прибувають на місце події в найстисліший строк після закінчення обстрілу. Начальник територіального підрозділу ГУ НП в області несе персональну відповідальність за своєчасний виїзд наряду, ужиття заходів для забезпечення особистої безпеки наряду й охорони місця події.

Після прибуття на місце обстрілу (вибуху) керівник СОГ має:

- оцінити обстановку й доповісти черговому по територіальному органу поліції про характер події, її наслідки, наявність чи відсутність постраждалих, заходи, яких уживають;

- визначити межі огляду місця події після попередньої консультації зі спеціалістом-вибухотехніком, який, оцінивши силу заряду, спрямованість дії ударної хвилі й інші фактори, може окреслити зону пошуку речових доказів, що сприятиме раціональному використанню наявних сил і засобів. Необхідно керуватися правилом, згідно з яким огляду підлягає вся територія зі спорудами, предметами, на яких є сліди впливу обстрілу (вибуху), а також безпосередньо прилегла до неї місцевість. Якщо обстріл (вибух) учинено поблизу важливого об'єкта інфраструктури (аеропорт, вокзал), ураховують економічну доцільність припинення його діяльності та можливість фрагментарного огляду;

- ужити заходів для забезпечення безпеки потерпілих, учасників огляду місця події та інших осіб, а також власне місця події, щодо запобігання новим можливим вибухам, загорянням, обвалам тощо. На підставі консультацій зі спеціалістом-вибухотехніком визначити межі огляду місця події, видалити сторонніх осіб. Для зменшення кількості жертв і збереження доказової інформації слід обмежити доступ до місця події сторонніх осіб, представників засобів масової інформації, організувати оточення й охорону, зокрема збройну;

- організувати (в окремих випадках перевірити) надання допомоги постраждалим, ужити заходів щодо подолання шкідливих наслідків події. Із цією метою керівник СОГ має

організувати евакуацію постраждалих, збір відомостей про них, опитування їх у медичних закладах. Під час евакуації з місця події трупів слід зазначити максимально повні відомості щодо них. Також попереджає медичних працівників про необхідність збереження всіх осколків і фрагментів ВП або можливих вибухових речовин, які вилучають;

- провести опитування осіб, які можуть дати інформацію про подію;

- обрати приміщення й обладнати робоче місце учасників огляду, забезпечити підготовку спеціальної вибухотехнічної та криміналістичної техніки, освітлювальних засобів. УВАГА! Під час вибору робочого місця необхідно врахувати його безпечність і можливість повторного обстрілу місця події ворожими збройними формуваннями;

- одночасно налагодити контакт із рятувальними службами з метою відключення електро- та газопостачання, якщо в цьому є потреба, а також визначити ступінь зруйнованості будівлі (приміщення) й необхідність у розібранні пошкоджених вибухом завалів;

Важливим для зібрання слідів вибуху є встановлення меж огляду. Так, зона суцільного візуального пошуку фрагментів ВП може за радіусом сягати 50–200 м від центру обстрілу (вибуху).

Після ознайомлення з обстановкою на місці події керівник СОГ має остаточно вирішити питання щодо кола учасників огляду. Можливо, доцільно буде додатково викликати фахівців, сили й засоби для забезпечення ефективного огляду місця події.

До початку робочого етапу керівник СОГ обирає пріоритетні для конкретної ситуації дії як за черговістю, так і за ступенем їх виконання. Наприклад, оточення й зупинка на тривалий час важливих дорожніх комунікацій (магістральні залізниці, автостради), тривале відстрочення ремонту нафто- та газопроводів, ліній електропередач тощо є недоцільним з економічних та інших причин. У цих умовах слід розпочати огляд на тих ділянках об'єкта (території, елементи), без яких він не може функціонувати. Тому в разі вибуху, пов'язаного з дорожніми комунікаціями, насамперед, оглядають полотно, проїзну частину дороги, а також ділянки місцевості, на яких заплановано роботу відновної ремонтної техніки.

Слідчий (старший СОГ), який прибув на місце вчинення кримінального правопорушення, пов'язаного з використанням вибухових матеріалів, або таких, що їх нагадують, має такі повноваження:

– здійснює керівництво діями членів СОГ, несе персональну відповідальність за якість проведення огляду місця події;

– за наявності підстав інформує керівництво Управління СБУ або оперативного чергового НП про необхідність залучення додаткових сил і засобів для документування всіх обставин учиненого кримінального правопорушення¹;

– з метою одержання допомоги з питань, що потребують спеціальних знань, під час огляду отримує консультацію відповідних спеціалістів-вибухотехніків, спеціалістів-кінологів, інших спеціалістів;

– після проведення спеціалістом-вибухотехніком пошуку вибухових матеріалів або таких, що їх нагадують, й отримання інформації від нього про відсутність небезпечних вибухових матеріалів за погодженням з керівником органу поліції (відповідального від керівництва) надає дозвіл щодо входження до місця огляду інших членів СОГ і спеціалістів;

– спільно з членами СОГ та залученими спеціалістами, запрошеними учасниками слідчої дії проводить огляд, під час якого в установленому КПК України порядку фіксує відомості щодо обставин учинення кримінального правопорушення, вилучає речі й документи, які мають значення для кримінального провадження, речі, вилучені з обігу, зокрема матеріальні об'єкти, придатні для з'ясування обставин, що підлягають доказуванню;

– здійснює негайний огляд усіх вилучених речей і документів, опечатування із завіренням підписами осіб, які брали участь у проведенні огляду. У разі якщо огляд речей і документів на місці здійснити неможливо або їх огляд пов'язаний з ускладненнями, їх опечатують і зберігають у такому вигляді до того часу, поки не буде здійснено остаточний огляд;

¹ Про затвердження Інструкції з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні : наказ МВС України від 7 лип. 2017 р. № 575. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0937-17>.

– має право заборонити будь-якій особі залишати місце огляду до його закінчення та вчинювати будь-які дії, що заважають проведенню огляду;

– проводить особисто або доручивши спеціалісту-криміналісту вимірювання, фотографування, звуко- чи відеозапис, складає план і схему, виготовляє графічні зображення оглянутого місця чи окремих речей, виготовляти відбитки та зліпки, оглядати й вилучати речі та документи, які мають значення для кримінального провадження. Вилучені речі та документи, що не належать до предметів, які вилучені законом з обігу, вважають тимчасово вилученим майном;

– опитує про обставини вчиненого кримінального правопорушення заявника, потерпілого, свідків та інших учасників кримінального провадження;

– здійснює інші повноваження, передбачені КПК України.

Специфіка дій СОГ на місці події до початку робочого етапу часто зумовлена перебігом заходів щодо ліквідації наслідків вибуху. Так, під час гасіння пожежі, розібрання завалів здійснюють фіксацію змін шляхом відеозапису та фотозйомки. Одночасно планують роботу на безпечних ділянках місцевості й об'єктах, прилеглих до місця вибуху.

Розподіл обов'язків між учасниками огляду та їх інструктаж доцільно проводити після оцінювання загальної обстановки. Якщо залучено значну кількість учасників (понад 12–15 осіб), СОГ раціонально розбивати на підгрупи, що діють на окремих ділянках місцевості (об'єкта).

Спеціаліст-вибухотехнік (керівник вибухотехнічної групи) на місці події:

– доповідає про прибуття на місце події керівнику підрозділу НП (відповідальному від керівництва), старшому СОГ;

– уточнює обставини події, здійснені попередні заходи, ознайомлюється з обставинами вибуху та формує загальну оцінку вибуху за видом;

– уточнює на місці події радіус зовнішньої небезпечної зони та, в разі необхідності, надає рекомендації керівнику територіального органу поліції (відповідальному від керівництва), старшому СОГ щодо її розширення на підставі прогнозування можливих зон ураження від вибуху, утворення вторинних осколків і завалів від споруд;

– досліджує місцевість (приміщення) на наявність інших ВП, речовин, за потреби знешкоджує ВП, інші вибухонебезпечні предмети, встановлює безпечні зони;

– визначає місце для розгортання пункту управління з виконання спеціальних вибухотехнічних робіт, зберігання табельних вибухових речовин і засобів ініціювання;

– визначає та узгоджує з керівником підрозділу НП, відповідальним від керівництва, старшим СОГ оптимальні маршрути підходу й відходу до місця події;

– проводить інструктаж із спеціалістами-вибухотехніками, інспекторами-кінологами й іншими працівниками та спеціалістами, які задіяні в проведенні пошуку вибухових матеріалів або таких, що їх нагадують, щодо особливостей дотримання заходів безпеки;

– організовує та контролює дії спеціалістів під час проведення пошуку вибухових матеріалів або таких, що їх нагадують, на місцевості, у спорудах та автотранспорті тощо;

– у разі зміни навколишньої обстановки узгоджує безпосередньо на місці події зі старшим СОГ дії спеціалістів-вибухотехніків і кінологів з метою недопущення втрати слідів вчинення правопорушення;

– у разі необхідності визначає місце відпочинку спеціалістів та інших працівників;

– за результатами пошуку вибухових матеріалів або таких, що їх нагадують, складає акт перевірки об'єкта на наявність ВП, вибухових речовин або конструктивно схожих на них предметів за формою;

– періодично доповідає керівнику територіального органу поліції (відповідальному від керівництва), старшому СОГ про вжиті заходи, результати пошуку ВП і вибухових речовин на місці події;

– у разі зміни обстановки узгоджує безпосередньо на місці події зі старшим СОГ свої дії з метою недопущення втрати слідів вибуху й інших слідів;

– разом із членами СОГ та іншими спеціалістами бере участь у проведенні огляду;

– в установленому КПК України порядку фіксує відомості щодо обставин вибуху, зокрема шляхом фото- та відеозйомки, складає схему місця події з позначенням на ній виявлених слідів;

– проводить збір і пакування речових доказів, зовнішнього шару ґрунту або інших матеріалів, викинутих (вивернутих) вибухом, збирання контрольних зразків ґрунту;

– залежно від обставин (за допомогою дистильованої води, технічного спирту (метанол) або ацетону) збирає змиви

кіптяви з поверхонь, які є носіями залишків вибухової речовини, і забезпечує герметичне їх пакування;

- визначає методом експрес-аналізу вид застосованої вибухової речовини;

- встановлює геометричні розміри вирви чи отвору зруйнованої конструкції;

- проводить робочі наради щодо встановлення способу обстрілу, припустимої конструкції снаряда (міни, ракети тощо);

- визначає орієнтований рівень снаряда, міни або ракети, яка вибухнула;

- надає допомоги слідчому у формулюванні питань постанови про проведення вибухово-технічної та інших експертиз, переліку застосованих технічних засобів;

- організовує збір й обслуговування обладнання та майна, задіяного в ОМП;

- приймає рішення про подальше поводження (розряджання, руйнування або знищення) з виявленими боеприпасами, вибуховими матеріалами, пристроями, речовинами, засобами ініціювання; видає на кожний виявлений вибуховий матеріал довідку про рівень його небезпечності; у разі знищення (знешкодження) вибухових матеріалів складає акт про їх знищення (знешкодження);

- упакує вибухонебезпечні об'єкти кожний окремо, забезпечуючи надійну їх фіксацію в упаковці;

- після завершення огляду та під час прийняття рішення про можливість вилучення виявлених боеприпасів, вибухових матеріалів, пристроїв, речовин, засобів ініціювання за дорученням слідчого забезпечує транспортування вилучених об'єктів до спеціального приміщення вибухотехнічного підрозділу для зберігання до вирішення питання щодо подальшого проведення експертизи або знищення вилучених вибухонебезпечних об'єктів².

Таким чином, підготовчий етап огляду місця події, пов'язаного з обстрілами (вибухом), має певні особливості, які відрізняють його від інших подій, що вимагає певного досвіду керівника й учасників СОГ, активності та наполегливості в організації і забезпеченні умов для якісної роботи.

² Про затвердження Інструкції про поводження з вибуховими матеріалами в органах і підрозділах внутрішніх справ України : наказ МВС України від 9 лип. 2014 р. № 653. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0870-14?lang=ru>.

УВАГА! Безпосередній огляд місця вибуху або виявлення вибухонебезпечних предметів проводять спеціалісти-вибухотехніки або сапери, до їх прибуття здійснювати огляд місця події ЗАБОРОНЕНО!

Крім фахівця-вибухотехніка, до огляду може бути залучено фахівця-медика для встановлення характеру пошкоджень, уражень, відстані, на якій знаходився потерпілий у момент вибуху від осередку ураження. Також до огляду можуть запрошувати й інших спеціалістів: співробітників ДСНС, комунальних служб, спеціалістів-автотехніків, інженерів з експлуатації залежно від ураженого вибухом об'єкта. Якщо обстріл (вибух) супроводжувався пожежею, то до огляду місця події необхідно залучати спеціалістів у галузі пожежно-технічних досліджень.

Не слід виключати версію про техногенний вибух (наприклад, газоповітряної суміші побутового газу або парів горючих речовин). До огляду місця події в цьому разі слід залучати фахівців у галузі газопостачання, а також у галузі інженерно-будівельної справи. Після закінчення підготовчого етапу починається *робочий етап* огляду місця події.

На місці вибуху дії спеціалістів-вибухотехніків потребують високої зосередженості, професійності, регламентованого підходу, що пов'язано з небезпекою повторного вибуху. Також слід у стислі строки зібрати необхідну інформацію щодо зменшення шкідливого впливу залишків вибухової речовини на організм фахівців.

Розпорядження спеціалістів-вибухотехніків та/або сапера на місці події щодо визначення небезпечних зон для людей, безпечної поведінки й поводження з вибуховими матеріалами є обов'язковими для всіх учасників СОГ і громадян.

4.1.3. Робочий етап огляду

Огляд місця події здійснюють з метою ознайомлення з обстановкою на місці події, формування загального уявлення про характер події, що відбулася, з'ясування та конкретизації завдань огляду й визначення шляхів їх виконання, зокрема щодо:

- орієнтування в обстановці, обставинах події, що відбулася;
- визначення механізму події, що відбулася;

- встановлення методів детального огляду місця події;
- окреслення кордонів території, необхідності розділити район, що підлягає огляду, на сектори;
- одержання проб повітря й ґрунту з метою встановлення походження вибуху;
- визначення точки орієнтуючої та оглядової фото- і відеозйомок місця події;
- фіксування обстановки на місці події відносно об'єктів навколишньої обстановки й сторін світу з використанням фото-, відеоапаратури, компаса або стікерів стрілок для визначення напрямку сторін світу. У зв'язку із цим важливо встановити ознаки епіцентру вибуху й точно зафіксувати його місце розташування;

- складання плану (схеми) місця події з обов'язковим зазначенням місця вибуху до об'єктів навколишньої обстановки та сторін світу. Повнота одержаної внаслідок огляду місця вибуху інформації залежить від правильності припущення щодо епіцентру вибуху та його походження.

У процесі обстеження місця події, встановлення фактів, з'ясування значущих обставин (зокрема від очевидців) тактика огляду може змінюватися. Визначають такі тактичні прийоми:

- 1) суцільний огляд місцевості із застосуванням різних способів (фронтальний, вузловий тощо);
- 2) огляд зруйнованого вибухом об'єкта шляхом порівняння з аналогічною моделлю (автомобіля, вагона);
- 3) цілеспрямований пошук предметів або їх елементів на певній території та об'єктах.

Центр вибуху – місце найсильніших руйнувань, який визначають візуально або шляхом просторового відновлення (реконструкції) обстановки до первісного стану.

Фрагменти ВП – металеві, пластмасові, скляні осколки різної форми й розмірів, шматки паперу, картону, тканини, шкіри, шматочки фанери, цоколі ламп, деталі годинникових механізмів, елементів живлення, тумблерів, уламки пружин, шайб, шматки дротів, ізоляційної стрічки, обгорілі шнури, гайки, цвяхи, болти та інші деформовані предмети зі слідами окупчення, розкидані навколо епіцентру вибуху.

Сліди розльоту фрагментів вибухових речовин – пробоїни, вм'ятини, відбитки, подряпини на різних предметах обстановки.

Сліди бризантної дії – дроблення елементів вибухових речовин; зміна властивостей матеріалів, руйнування предметів, що знаходяться неподалік від ВП, вирва, поглиблення, розлом або отвір у місці установки вибухової речовини.

Сліди фугасної дії – руйнування скла будівель, відрив дверей і рам, валка стін і перекриттів, формозміна й переміщення предметів.

Сліди термічного впливу – сліди плавлення та горіння на фрагментах вибухових речовин і предметах, які знаходилися поблизу центру вибуху.

Сліди сейсмічної дії – тріщини й обвали стін, стель будівель і споруд у районі місця вибуху.

Фрагменти промислової упаковки вибухових речовин – дрібні й великі шматки парафінованого паперу жовтого або червоного кольору з елементами маркувальних позначень чи без них.

Залишки вибухової речовини, що не здетонувала, – шматочки або порошок, що візуально спостерігаються поблизу центру вибуху.

Мікрочастинки непрореагованої вибухової речовини – мікрооб'єкти, які спостерігаються під мікроскопом на фрагментах ВП і предметах, які знаходилися поблизу центру вибуху.

Мікросліди непрореагованої вибухової речовини – видимі під мікроскопом матеріальні сліди на фрагментах ВП і предметах, які перебували поблизу центру вибуху.

Конденсовані продукти вибуху – окопчення фрагментів ВП і предметів, що знаходилися поблизу центру вибуху.

Газоподібні продукти вибуху – окис вуглецю, оксиди азоту й інші отруйні гази на місці вибуху.

Характерні ознаки вибуху бризантної вибухової речовини та пороху – морфологічні особливості на поверхні фрагментів корпусу заряду вибухової речовини.

Контрольні проби і зразки – ґрунт, штукатурка, шпалери, тканина й інші предмети обстановки без ознак дії вибуху, а також різні речовини та рідини, розсипані або розлиті на місці події.

Стадія детального огляду місця обстрілу (вибуху) передбачає послідовне й усебічне дослідження обставин події, виявлення та огляд усіх предметів і слідів, що можуть стосуватися розслідуваної події, з використанням усього

арсеналу криміналістичних засобів, методів і прийомів; визначення напрямку пострілу. Основне завдання детального огляду полягає у виявленні та фіксації слідів вибуху. Під час безпосереднього огляду місця події увагу слід акцентувати на встановленні обстановки на місці вчинення обстрілу (вибуху) та його наслідках: де саме здійснено обстріл (вибух), які кути ураження ВП, який час й обставини його вчинення; виявленні та вилученні компонентів ВП, зокрема елементів ураження, а також інших предметів, які можуть мати доказове значення, передусім якщо їх походження невідоме або вони не повинні знаходитися на цьому місці. Найчастіше в процесі огляду вилучають деталі й осколки ВП, залишки вибухової речовини, описують пошкодження та встановлюють заподіяний матеріальний збиток, вилучають одяг постраждалих.

Методи огляду. Для забезпечення максимальної ефективності огляду місця події використовують такі загальнокриміналістичні методи:

1. *За координатною сіткою* (рис. 4.2). Місце події розбивають на ділянки прямокутної форми розміром 1x1 м або 2x2 м. Ділянки оглядають послідовно, після огляду ділянки з позначкою 1-1 переходять на наступну ділянку з позначкою 1-2, потім 1-3 і так до останньої ділянки з позначкою 6-1. Напрямок порядку огляду ділянок може змінюватися залежно від наявної обстановки.

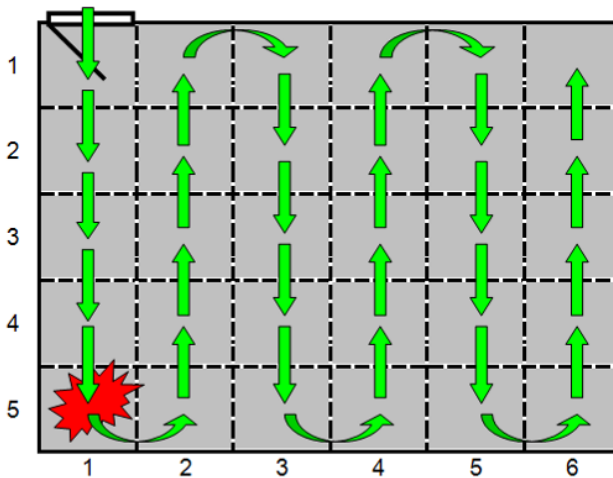

Рис. 4.2. Огляд місця події за координатною сіткою

2. *За спіраллю* (рис. 4.3, 4.4). Огляд місця події здійснюють за смугою шириною від 1 до 1,5 м, що умовно скручена в спіраль. Огляд можна почати від периферії до центру (рис. 4.3) або навпаки (рис. 4.4).

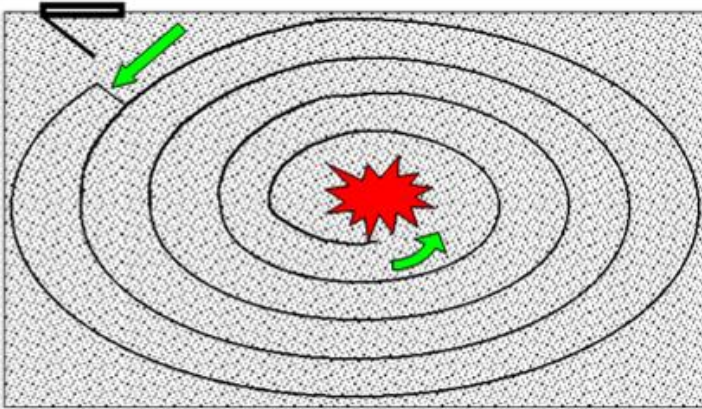

Рис. 4.3. Огляд місця події за спіраллю від периферії до центру

Якщо огляд місця події проводять від центру до периферії, попередньо слід оглянути смугу, якою спеціаліст-вибухотехнік зможе дістатися до місця вибуху. Після огляду, фіксації та вилучення речових доказів у цій смужі проводять огляд усєї території за напрямком, як зображено на рис. 4.4.

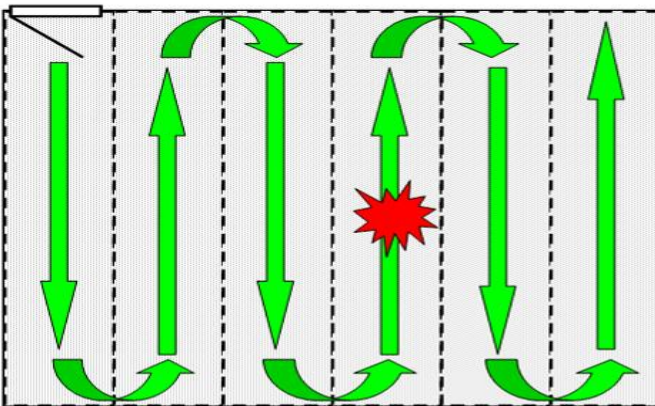

Рис. 4.4. Огляд місця події за спіраллю від центру до периферії

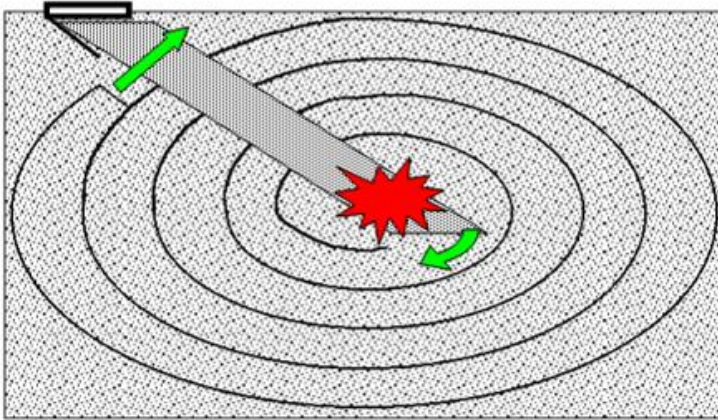

Рис. 4.5. Огляд місця події за смугами

3. *За смугами* (рис. 4.5). Місце події, яке слід оглянути, розбивають на смуги шириною від 1 до 2 м, які послідовно оглядає спеціаліст-вибухотехнік. Спрямованість, кількість і ширина смуг може змінюватися залежно від навколишньої обстановки.

4. *За квадратами (зонами)* (рис. 4.6). Насамперед визначають зони № 1, 2, 3, 4 повздовж перешкод (паркан, стіна, будь-яка споруда тощо) шириною близько 0,5 м; іншу частину місця події розбивають на зони № 5, 6, 7 і 8 відповідно до особливостей навколишньої обстановки.

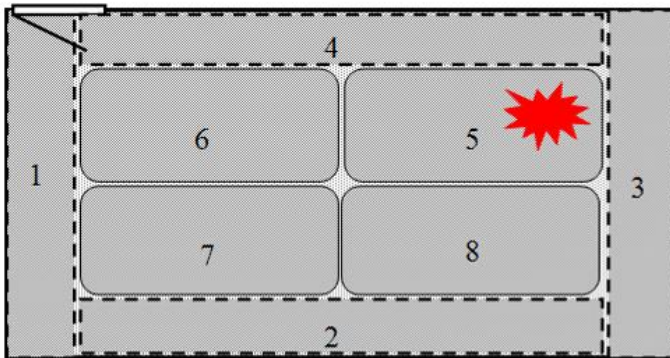

Рис. 4.6. Огляд місця події за квадратами (зонами)

5. *Радіальний* (рис. 4.7). Місце події умовно розбивають на кільцеві смуги шириною від 1 до 1,5 м, які починаються від центру вибуху. Огляд проводять послідовно від однієї кільцевої смуги до іншої.

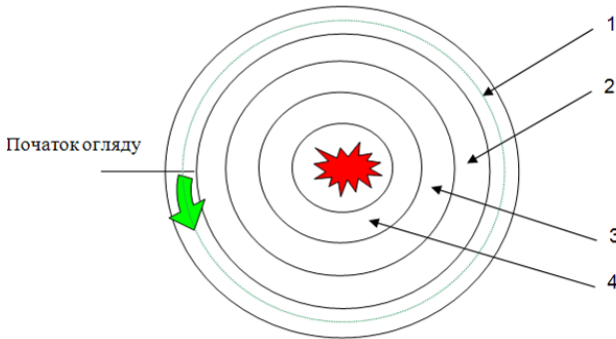

Рис. 4.7. Огляд місця події за допомогою радіального методу

6. *Метод «хреста»* (рис. 4.8). До кутів центрального сектора, який утворює прямокутник розміром 2х2 м, приєднують чотири радіальні шпагати, які орієнтують за сторонами світу. Чотири сектори, що утворені радіальними шпагатами, розділяють секторними шпагатами. У смугах, відокремлених секторними шпагатами, проводять пошук, фіксацію та вилучення речових доказів.

Рис. 4.8. Огляд місця події методом «хреста»

4.1.4. Способи встановлення та фіксації даних, необхідних для встановлення ситуаційних обставин (напрямку) пострілу

Уражаючі властивості артилерійських снарядів, мін і РСЗВ, визначення напрямку їх прильоту до місця вибуху та, відповідно, слідова картина їх застосування мають певні особливості, що потребують комплексного застосування знань військової балістики та вибухотехніки. Злочини, які вчиняють шляхом артилерійських обстрілів, вирізняються тим, що місце вильоту снаряда знаходиться на значній відстані від місця вибуху, і, на відміну від мінування місцевості, попередніх дій на місці їх вибуху не здійснюють, а «традиційних» слідів, які притаманні більшості місць, пов'язаних із мінуванням і подальшими вибухами, на них немає.

Відмінність обстрілів з використанням артилерійських снарядів, мін та РСЗВ полягає в тому, що вони залишають специфічні сліди до вибуху та після нього. Такі ВП доставляють до місця під дією пострілу або реактивного двигуна. Вибух переважно відбувається миттєво. Одні снаряди проникають крізь перепони (пробиваючи стіни або стелі будинків, квартир тощо) і вибухають усередині приміщення, інші вибухають під час взаємодії з перешкодами – деревами, стінами тощо), треті – застрягають у ґрунті або стінах, так і не розірвавшись з деяких причин.

Важливим компонентом доказування фактів російської агресії є встановлення напрямку пострілу артилерійських снарядів, мін та РСЗВ, які були здійснені російськими та проросійськими збройними формуваннями. У протокол огляду місця події не вносять попередні висновки про розташування місця, з якого вчинено обстріл, оскільки висновок щодо цього може надати лише комплексне розслідування, у межах якого проводять низку експертних досліджень. Тому важливим компонентом під час огляду місця події є встановлення всіх необхідних вихідних даних, які згодом дадуть змогу встановити точний напрям і місце вильоту снаряда.

Способи фіксації даних, необхідних для встановлення ситуаційних обставин (напрямку) пострілу. Залежно від конкретної ситуації, на місці події можна застосувати такі

4.1.5. Заключний етап огляду

На цій стадії комплексно оцінюють і процесуально закріплюють усі отримані фактичні дані про вибух. Також вилучають й упаковують сліди та предмети, які можуть стати речовими доказами. Остаточо оформляють необхідні плани і схеми. Складають у повному обсязі протокол огляду. Опис результатів огляду слід проводити від загального до окремого. Насамперед характеризують навколишню місцевість (будівлі або споруди), де стався вибух, центр (епіцентр) вибуху, потім встановлюють межі огляду території або приміщення, описують спосіб їх поділу на зони (сектори, квадрати), прийняті позначення, системи вимірювання відстаней, виявлені предмети (труп) та сліди вибуху, інші знайдені об'єкти, що можуть стосуватися розслідуваної події, використані в роботі криміналістичні засоби.

Огляд оформлюють протоколом огляду відповідно до вимог КПК України.

Виявлені та вилучені предмети, сліди, мікрооб'єкти фіксують у протоколі, зокрема зазначають:

- їх найменування (якщо вони загальновідомі та не викликають сумнівів);

- місцезнаходження на місці події в прийнятій системі координат або місце виявлення на предметах-слідоносіях і стан слідосприймальної поверхні;

- загальні й індивідуальні ознаки (розміри, форма, колір, матеріал, маркувальні позначення, забруднення поверхні тощо), а також реквізити упаковки (№ 1, № 2, № 3 тощо), у яку ці предмети, сліди, мікрооб'єкти поміщено.

Вилучаючи осколки вибухових пристроїв, слід їх сортувати й пакувати окремо: осколки корпусу, залишки детонатора, оперення й інші предмети. Попереднє сортування дає змогу визначити, яких предметів бракує, і відновити їх пошук.

До протоколу обов'язково вносять такі дані:

- максимальний діаметр воронки та її максимальний розмір у перпендикулярному напрямку, глибину воронки, найменування ґрунту та скельних порід;

- діаметр колоди перебитих дерев'яних елементів обстановки, товщину перебитого бруса, площу поперечного перерізу перебитого бруса, породу деревини;

- товщину перебитих стовпа чи балки із цегли, каменю, бетону в разі контактено розміщеного снаряда (ракети), вид

зруйнованого матеріалу й розміщення слідів снаряда (ракети) щодо зруйнованого матеріалу;

- якщо вибух снаряда (ракети) стався на певній відстані від зруйнованих і перебитих дерев'яних елементів – відстань від центру вибуху до осі дерев'яного елемента, товщину елемента, внутрішню площу приміщення, породу деревини, її стан (суха, сира), вид перепони (грунт, щільні глини, бетон, сталеві плити);

- для визначення маси підірваного снаряда (ракети) на підставі руйнування цегляних, кам'яних і бетонних стін вимірюють відстань від центру заряду до зруйнованої (пошкодженої) стіни, товщину стіни, описують конструкцію та характер її руйнування;

- для визначення маси снаряда (ракети) на підставі руйнування скління вимірюють відстань до найбільш віддаленого від епіцентру вибуху зруйнованого скління, відстань від епіцентру вибуху до найближчого нерозбитого вікна, товщину скла, зазначають, чи скло закріплене мастикою;

- характер травм у потерпілих;

- позу трупа та розміщення окремих його частин відносно нерухомих орієнтирів й осередку вибуху;

- одяг на трупі, його стан і розміщення;

- осколкові поранення.

Їх опис здійснюють за тією самою схемою, що й вогнепальні кульові поранення (локалізація, форма, наявність дефекту тканини, розміри, особливості країв, наявність осаднення та забруднення країв).

Описуючи руйнування, слід зазначати:

- напрямки та розміри прогинів подовжених металевих конструкцій;

- кількість і розмір тріщин на елементах будівельних конструкцій або інших предметах;

- напрям і розміри отворів з обох боків пробитої конструкції;

- факти вибивання дверей, віконних рам, руйнування перекриттів тощо.

Під час огляду ушкоджень конструкцій слід урахувати, що відколи утворюються на поверхнях, протилежних відносно центра вибуху. Під час огляду пошкоджень будівельних конструкцій необхідно здійснити оцінку та фіксацію їх віку, технічного стану, якості виконання на момент, що передує вибуху.

Описані в протоколі огляду місця події руйнування обов'язково слід фіксуватися за допомогою масштабної фото-, відеозйомки та на схемі місця події.

Правила і прийоми вилучення часточок вибухової речовини з місця вибуху аналогічні вилученню інших мікрооб'єктів. Відмінність полягає в дотриманні техніки безпеки під час поводження з вибухонебезпечними об'єктами, адже деякі з них здатні до швидкої хімічної реакції під час нагрівання, удару й тертя.

Пакування речових доказів. Речові докази, які вилучають з місця вибуху для проведення різних криміналістичних експертиз, мають бути належно упаковані.

За наявності значних руйнувань на місці події та в разі припущення про вибух паливно-повітряної суміші необхідно відбирати пробу повітря для подальшого хімічного аналізу на наявність у ньому залишків нафтопродуктів або інших горючих речовин і підтвердження версії про походження вибуху. Достатню кількість повітря може бути відібрано шляхом виливання з будь-якої ємності (банки, пляшки) 0,5 л води та герметизації за допомогою пробки. Крім того, пористі матеріали (вовняні тканини, вата, поролон тощо) здатні утримувати горючі гази, що не вступили в хімічну реакцію з повітрям під час вибуху та подальшої пожежі. Їх слід долучати до справи як речові докази.

Виявлені сліди застосування вибухових пристроїв і вибухових речовин дають змогу встановити:

- вид вибухового пристрою;
- тип вибухової речовини;
- масу вибухового пристрою та його потужність у тротиловому еквіваленті;
- способи, що застосовують для підриву зарядів вибухових речовин;
- конструкцію вибухового пристрою;
- форму, розмір і матеріал вибухового пристрою;
- склад елементів ураження вибухового пристрою;
- епіцентр вибуху.

Упаковка мала бути зручною для перенесення, міцною та герметичною, що виключає випадання (висипання) вибухонебезпечного об'єкта в процесі транспортування. Слід виключити можливість переміщення об'єкта в середині неї, а

також переміщення елементів конструкції об'єкта відносно один одного. Вибуховий пристрій із зовнішньої сторони має бути перекладений м'яким матеріалом (поролон, папір, вата тощо), що виключає жорсткий силовий вплив на об'єкт.

Сліди вибухових речовин, вилучені із місця вибуху, упаковують у щільну герметичну тару (скляні банки, багатшарові поліетиленові пакети, фольгу, щільні паперові упаковки). Вилучені об'єкти (предмети) негайно направляють для проведення судової експертизи або щільно упаковують і зберігають у холодильній камері.

4.1.6. Особливості огляду нерозірваного снаряда (боєприпасу)

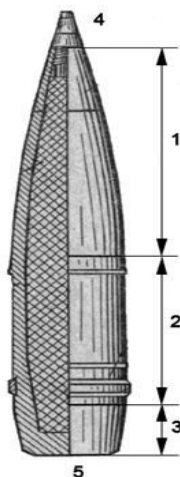

Рис. 4.38. Елементи снаряда:
1 – головна частина;
2 – циліндрична частина;
3 – запояскова (хвостова) частина;
4 – вершина снаряда;
5 – дно снаряда

У разі виявлення снаряда (артилерійського пострілу), який не вибухнув, слід зафіксувати місце його виявлення, описати умови, за яких його було знайдено. Снаряд (артилерійський постріл) не можна переміщувати й брати до тих пір, поки його положення не зафіксовано в протоколі, на фотознімках (вузлових і детальних), на схемі місця події. Важливо зазначити, на якому боці лежить снаряд, куди спрямовані балістичний кінцевик, верхня або передня частини снаряда (рис. 4.38), а також місце розташування його відносно двох нерухомих предметів.

Снаряд вилучають разом з ураженим предметом або його частиною. Якщо це здійснити неможливо, снаряд вилучають з перешкоди (так, щоб не пошкодити наявні на ньому сліди).

Огляд місця події в такій категорії кримінальних проваджень розпочинають насамперед із вжиття заходів, спрямованих на локалізацію, а потім знешкодження ВП. Ці заходи здійснюють тільки спеціалісти-вибухотехніки, які виконують такі завдання:

1. Дослідивши місце виявлення снаряда, його габаритні й конструктивні параметри, визначають ступінь небезпечності вибуху та його наслідків.

2. Детально вивчають конструкцію ВП, використовуючи технічні засоби дослідження (рентгеноскопію, газоаналізатори, стетоскопи тощо).

3. Забезпечують локалізацію ВП для зниження осколочної та фугасної дії вибуху.

4. На підставі оперативної інформації, результатів аналізу конструктивних параметрів ВП, оцінювання наслідків можливого вибуху приймають рішення щодо способу знешкодження ВП.

5. Після кожної маніпуляції з конструкцією ВП для його знешкодження оцінюють результат і визначають ступінь наявної небезпеки.

6. За необхідності приймають (узгоджуючи з керівником СОГ) рішення про транспортування ВП на полігон чи до вибухової камери, дають рекомендації щодо вибору маршруту прямування та його організації.

7. Знешкоджуючи ВП у полігонних умовах чи в умовах вибухової камери, вибирають відповідні завдання щодо подальшого експертного дослідження ВП та його фрагментів, способи й засоби демонтажу підривника та бойової частини.

У протоколі огляду зазначають:

– місце виявлення зброї з прив'язкою до двох нерухомих орієнтирів із визначенням розташування відносно сторін світу;

– маркувальні позначення та номер зброї;

– характер і стан металевих та неметалевих деталей;

– щодо очевидних пошкоджень зазначають їх місце розташування, вид (пробойна, вм'ятина), розміри, форму;

– колір металу;

– довжину, діаметр, вагу, вагу головної частини, форму.

4.2. Допит свідків

Допит свідка – це слідча (розшукова) дія, що полягає в одержанні від допитуваного показань щодо обставин, які підлягають встановленню в кримінальному провадженні. Слідча практика переконливо засвідчує, що вмілий, невідкладно проведений допит свідка дає цінну інформацію для швидкого виявлення й викриття винних. Коло свідків у кримінальних провадженнях злочинів терористичного характеру широке. Адже обстріл (вибух) завжди привертає увагу людей, і на місці події перебуває значна кількість сторонніх осіб та представників органів влади. Зазвичай досить цінні свідчення в процесі допиту як методу збирання доказів дають особи, які безпосередньо спостерігали за подією терористичного акту, що передувала теракту і до яких наслідків це призвело.

Можна виокремити декілька груп свідків у цій категорії кримінальних проваджень:

- 1) особи, проти яких було спрямовано вибух;
- 2) особи, які випадково опинилися на місці події;
- 3) особи, які проживають або працюють у районі місця події;
- 4) особи, які за родом служби або з інших обставин могли перебувати поблизу місця події до або в момент чи після вибуху;
- 5) члени аварійно-рятувальних команд, сапери, вибухотехніки, пожежники, співробітники поліції, військовослужбовці, бійці воєнізованої охорони, медичні працівники та інші особи, які залучалися для охорони місця події, надання допомоги потерпілим і ліквідації наслідків вибуху;
- 6) водії підірваних наземних автотранспортних засобів, машиністи поїздів метро та залізниці, члени екіпажу повітряних суден, а також пасажери перерахованих транспортних засобів;
- 7) родичі й знайомі потерпілих, які володіють інформацією про останніх, що може мати значення для кримінального провадження;
- 8) інші особи, обізнані про обставини, що можуть мати значення для кримінального провадження (представники ЗМІ).

Допит свідків у цій категорії кримінальних проваджень необхідно проводити старанно, поважаючи людську гідність допитуваних, виявляючи такт і чуйність. До таких учасників кримінального процесу необхідно виявляти посилену увагу та повагу до їхніх почуттів і переживань. Слідчий зобов'язаний

допитати свідків обстрілу для встановлення обставин події: часу, місця та можливого напрямку обстрілу, кількості вибухів, спричинених ними руйнувань тощо.

Під час допиту необхідно встановити такі відомості: а) прізвище, ім'я, по батькові свідка; б) дата народження; в) адреса місця реєстрації та фактичного місця проживання; г) чи притягався до кримінальної відповідальності, якщо так, то за які кримінальні правопорушення.

Під час допиту свідка-очевидця рекомендується з'ясувати:

- місце та час вибуху, його наслідки та власну версію причин вибуху;

- чи є свідок очевидцем теракту, чи дізнався про нього від кого-небудь;

- якщо є очевидцем, то за яких обставин і з ким опинився на місці події або біля нього;

- у яких умовах спостерігав за подією (стан здоров'я, самопочуття, погода, освітленість, шумові перешкоди тощо);

- якщо дізнався про теракт, то коли, від кого, у присутності кого, де і за яких обставин, у зв'язку з чим;

- його точне місцеперебування в момент вибуху й умови, за яких він сприймав те, що відбувалося, чи досить чітко він бачив і чув те, що відбувалося (відстань до місця вибуху);

- з якого часу спостерігав за подіями;

- події, що передували вибуху;

- чи помітив він що-небудь незвичне (підозрілих осіб, предмети, транспортні засоби тощо);

- точний час вибуху та як його було встановлено (дивився на годинник, вийшов на вулицю з початком обідньої перерви о 13 год тощо);

- що саме бачив, чув свідок – гуркіт і полум'я вибуху, будівлю, що руйнується, людей, які падали, тощо;

- характер звуків вибуху (глухий удар, луна, свистіння осколків);

- колір, інтенсивність, розмір і місцезнаходження спалаху;

- наявність диму, його колір, інтенсивність, форму хмари, запах;

- наслідки вибуху (утворення ями, пробоїни, загоряння, переміщення предметів, пошкодження будівель, поранення або смерть людей), ступінь і розміри цих наслідків;

- наявність інших осіб на місці злочину (знайомих або незнайомих осіб бачив на місці події, за якими ознаками впізнав знайомих, за якими ознаками може впізнати незнайомих);
- коли й звідки ці особи з'явилися, що робили на місці події, коли й куди пішли);
- реагування на вибух свідка й інших осіб;
- чи бачив особу (осіб), яка, на його думку, учинила злочин, чи знає цю особу та за якими ознаками впізнав, якщо не знає – то чи може впізнати й за якими ознаками;
- володіння допитуваним знаннями у вибуховій справі, джерело цих знань (професійний досвід чи інше);
- зміни, внесені в обстановку місця події після вибуху й до початку огляду (які, ким і з якою метою внесені) тощо.

За наявності на місці події представників ЗМІ необхідно встановити їх особу, які канали телебачення, газети, електронні інформаційні ресурси представляють; якщо досудове розслідування розпочато – допитати як свідків. В установленому порядку затребувати від них копії фото-, відеоматеріалів для долучення їх до матеріалів розслідування.

4.3. Особливості призначення експертиз

Експертизи в кримінальних провадженнях за злочинами, пов'язаними із застосуванням ВП, здебільшого складні й вимагають тривалого часу для проведення. Під час розслідування цієї категорії злочинів залежно від конкретної ситуації слідчому доводиться призначати значну кількість різноманітних експертиз. У зв'язку із цим він повинен зняти можливості судових експертиз, особливості призначення таких досліджень, тактику підготовки матеріалів, уміти правильно оцінювати експертні висновки й використовувати отримані результати з метою розкриття злочину й притягнення до кримінальної відповідальності осіб, які їх учинили. Зокрема, знання слідчим можливостей вибухотехнічної експертизи та її об'єктів має важливе значення не тільки для правильної підготовки матеріалів для призначення експертизи, а й цілеспрямованого огляду місця вибуху, від якого безпосередньо залежать результати експертизи й розслідування кримінального провадження загалом. Важливим завданням підготовки до проведення експертиз є визначення послідовності проведення декількох експертиз щодо одного й того самого об'єкта.

Серед експертиз, потреба в яких виникає під час розслідування кримінальних проваджень аналізованої категорії, найпоширенішими є такі види експертиз: вибухотехнічна, судово-медична, пожежо-технічна, трасологічна, експертиза зброї тощо. З огляду на специфіку таких злочинів, а також конкретної слідчої ситуації може постати необхідність призначити й інших видів судових експертиз.

Вибухотехнічна експертиза (яку поділяють на експертизу вибухових речовин, продуктів вибуху та пострілу, а також експертизу ВП, слідів та обставин вибуху).

Предмет цього виду експертизи становить комплекс завдань, що виконують стосовно вибухових речовин, ВП і слідів їхньої дії із застосуванням методів і технічних засобів, що становлять сутність спеціальних знань у галузі вибухотехніки.

До основних завдань експертизи вибухових речовин, продуктів вибуху та пострілу належать:

– установлення факту належності об'єкта до вибухових речовин або речовин, які можна використати як компоненти для виготовлення вибухових речовин, порохових зарядів або піротехнічних засобів;

– установлення способу виготовлення вибухових речовин;

– виявлення мікрослідів вибухових речовин і продуктів їх розкладу на предметах-носіях;

– установлення за продуктами розкладу вибухових речовин вихідної речовини, яка була використана для вибуху (пострілу);

– установлення спільної родової (групової) приналежності вибухових речовин (порохових зарядів).

Для виконання цих завдань на експертизу може бути поставлено такі питання:

- Чи є ця речовина вибуховою? Якщо так, якою саме?
- Чи могли бути використаними для виготовлення вибухівки ці речовини? Якщо так, у якому сполученні?
- У який спосіб – промисловий чи саморобний – виготовлено вибухівку?
- Чи є на предметі-носії (зазначають, на якому саме) сліди вибухових речовин? Якщо так, яких саме?
- Чи є на цьому предметі продукти розкладу вибухівки? Якщо так, унаслідок розкладу якої вибухової речовини вони утворилися?
- Чи мають ці вибухові речовини (зазначають порівнювані об'єкти) спільну родову (групову) належність?

• Чи становили раніше вибухові речовини, надіслані на дослідження, єдину масу?

Основними завданнями експертизи ВП, слідів й обставин вибуху є встановлення:

- факту вибуху ВП на місці події;
- виду вибуху;
- належності об'єкта до ВП (боєприпасів) і визначення класифікаційної категорії пристрою;
- потужності вибуху ВП;
- конструкції пристрою та способу його виготовлення;
- здатності пристрою спричинити вибух і можливості вибухати в конкретних умовах (струс, нагрівання тощо);
- наявності в обставинах справи даних, що стосуються особи, яка виготовила саморобний ВП і привела його в дію.

Для виконання зазначених завдань на експертизу може бути поставлено такі питання:

- чи належить до ВП (боєприпасів) предмет, вилучений (вказати, у кого або де);
- чи придатний наданий предмет до використання за цільовим призначенням – до вибуху? Якщо не придатний, то з яких причин;
- які фактори ураження притаманні пристрою;
- чи підірвано ВП в конкретному місці? Якщо так, то до якого виду пристроїв він належить (особливості його конструкції, країна-виробник тощо);
- чи є предмети, знайдені на місці події (у тілі потерпілого), частинами ВП;
- якщо так, то до якого виду пристроїв вони належать;
- у який спосіб – саморобний чи промисловий – виготовлено ВП;
- який спосіб підриву було застосовано в цьому випадку;
- якщо підірвано боєприпаси, до якого виду вони належать (гранати, міни, снаряди тощо);
- чи містять надані експертів матеріали дані, що вказують на характерні риси особи – виготовлювача ВП (професійні навички, ступінь обізнаності з технологією виготовлення й використання ВП тощо);
- чи однакова конструкція саморобного ВП, частини якого знайдені на місці події, і макета, виготовленого особою (прізвище, ім'я, по батькові).

Для проведення вибухотехнічної експертизи в розпорядження експерта надають об'єкти дослідження,

порівняльні зразки, а також матеріали кримінального провадження. Різноманітність конструкцій, механізмів ВП, речовин, які здатні до вибуху, та їх непередбачене застосування не дає змоги чітко визначити конкретне коло об'єктів цієї експертизи. На підставі експертної практики можна окреслити лише найпоширеніші об'єкти.

Загалом об'єкти вибухотехнічної експертизи – матеріальні носії інформації можна розподілити на три групи.

До першої групи належать власне вибухотехнічні вироби, матеріали та речовини: вибухові речовини та їх пакування, капсулі та детонатори, вогнепровідні та детонуючі шнури, гранати, міни, снаряди, підривачі, запалювачі, саморобні боєприпаси, саморобні ВП, піротехнічні вироби, навчально-імітаційні засоби та їх залишки після вибуху або після застосування спеціальних засобів руйнування, а також предмети, що імітують вибухові речовини та ВП.

Другу групу становлять будь-які предмети обстановки місця події, що містять на собі сліди вибуху, а також інструменти, які використовували для знешкодження та залишили сліди на відповідних частинах вибухотехнічних виробів.

Третя група охоплює решту матеріалів, речовин і виробів, що пов'язані з підготовкою до злочину: інструменти, пристосування, література, одяг, використані під час виготовлення або перероблення вибухових речовин і ВП; побутові предмети, що мають сліди спільного зберігання з вибухонебезпечними виробами; засоби доставляння ВП до місця вибуху, камуфляж й інші побутові предмети, а також інструменти та пристосування, що використовували для виготовлення предметів, які імітують вибухові речовини та ВП.

У провадженнях, пов'язаних із вибухами, експерту слід направити всі деталі (частини, уламки) ВП (боєприпасів), знайдені на місці події. Також експерту направляють усі предмети або їх частини, на яких є сліди кіптяви, вилучені з місця події; зібрані з епіцентру вибуху зразки ґрунту (у разі вибуху на ґрунті), залишки штукатурки, бетону (у разі вибуху в приміщенні), деталі зі слідами оплавлення (у разі вибуху в автомобілі) тощо. Вибухові речовини, виявлені в невеликій масі, направляють цілком, в інших випадках – у зразках. Також для проведення експертизи надають проби ґрунту й речовин, зібрані з місць найбільших руйнувань, а також проби води, повітря, зіскоби та змиви з місць найбільшого закопчення й обпалення. Крім цього, експерту надають контрольні проби

грунту, води й повітря, зібрані в місцях, де найімовірніше не містяться продукти вибуху.

До матеріалів кримінальних проваджень, які можуть мати значення для виконання окремих завдань, належать: протокол огляду місця події; протокол обшуку; протокол допиту свідків; протокол допиту постраждалих; протокол допиту підозрюваних осіб; інші додаткові матеріали, що містяться в провадженні (фототаблиці, відеозаписи, схеми тощо).

Для вирішення питань, пов'язаних з обставинами вибуху, протокол огляду місця події обов'язково надають з планом-схемою і фотографіями. Орган (особа), який (яка) призначив(ла) експертизу (залучив(ла) експерта), має перевірити, чи є в цих матеріалах відомості про пошкодження на предметах, що оточують місце події; наявність чи відсутність вирви та її параметри: діаметр, глибина, матеріал, на якому утворилася вирва (грунт, асфальт, залізобетон, деревина тощо); руйнування скла у вікнах (повне або часткове) та відстані цих вікон від місця вибуху; сліди вибуху на предметах (наявність кіптяви, характер й інтенсивність її розподілу тощо). За потреби поповнення вихідних даних для проведення експертизи слід провести повторний огляд місця події, допит та інші процесуальні дії.

У зв'язку зі складністю проведення цієї експертизи, перед направленням матеріалів до експертної установи слідчому доречно буде проконсультуватися з відповідним експертом з приводу формулювання питань, достатності зібраного матеріалу, а також про можливості експертизи. Під час призначення вибухово-технічної експертизи увагу слід зосередити на упаковуванні предметів і речовин, що направляють на дослідження. Кожний об'єкт упаковують в окрему герметичну тару з дотриманням вимог, що стосуються транспортування вибухових речовин. Об'єкти з місця події, на яких є свіжа кров, не можна упаковувати в герметичну тару, оскільки продукти її гниття можуть перешкодити дослідженню слідів вибухових речовин. Зразки також упаковують у герметичну тару (скляні ємності, поліетиленові мішки тощо).

У зв'язку зі специфічністю об'єктів дослідження, різноманітністю питань, що можуть бути вирішені, а також методів, які при цьому застосовують, цей різновид експертизи часто має комплексний характер. Поєднуватися між собою можуть як зазначені дослідження в межах вибухотехнічної експертизи (наприклад, коли для експертизи ВП або його частин

(елементів), постає необхідність вирішення питання щодо вибухових речовин і продуктів вибуху), так й інших видів судових експертиз, зокрема криміналістичних. У першому випадку таку експертизу проводить експерт-вибухотехнік або декілька експертів цього виду експертизи, у другому, крім вибухотехніка, залучають фахівців з інших галузей знань або напрямів у межах однієї галузі (наприклад, вибухотехнічна та матеріалів, речовин і виробів або вибухотехнічна та пожежотехнічна, вибухотехнічна й судово-медична експертизи тощо).

Комплексна судова вибухотехнічна експертиза й експертиза матеріалів, речовин і виробів. Головним завданням такої комплексної експертизи є встановлення фактів утворення пошкоджень на місці події внаслідок вибуху ВП (чи боєприпасу) і належності об'єктів, вилучених з місця події, до ВП (фрагментів ВП).

На вирішення експертизи може бути поставлено такі питання:

- чи утворилися пошкодження на місці події внаслідок вибуху ВП (бойового припасу);
- чи належать фрагменти предмета, вилучені на місці події, ВП;
- чи є наданий на дослідження предмет ВП;
- у який спосіб виготовлено ВП.

Провідним у таких дослідженнях є експерт-вибухотехнік. Під час вирішення питань початковим етапом дослідження завжди є вивчення матеріалів провадження та інших об'єктів комісією експертів у складі експерта-вибухотехніка й експерта-матеріалознавця. Цей етап спрямований на встановлення обставин вибуху з метою розроблення подальшої схеми досліджень. Після завершення цього етапу проводять роздільне дослідження об'єктів. Результати роздільних досліджень підлягають синтезу, на підставі якого комісія експертів формулює відповідний висновок.

Комплексна судова вибухотехнічна та пожежотехнічна експертизи. Предметом такої експертизи є фактичні дані й обставини провадження про вибухопожежонебезпечну подію, встановлювані шляхом інтеграції комплексу спеціальних знань з дослідження обставин виникнення горіння, пов'язаного з вибуховими явищами.

На вирішення експертизи може бути поставлено такі питання:

- який вид вибухового явища відбувся на місці пожежі;

- що першим відбулося – пожежа чи вибух;
- який механізм виникнення вибуху наявного горючого середовища.

Залежно від конкретної ситуації розслідування можуть призначати й інші види комплексних експертиз, наприклад, за наявності на залишках боєприпасу слідів, які можуть свідчити про різновид і систему зброї, з якої його стріляно, може бути призначено **комплексну вибухотехнічну експертизу й експертизу зброї** за напрямом дослідження гранатометів і ствольної артилерійської зброї або дослідження ракетно-реактивної зброї. У разі необхідності встановлення напрямку польоту снаряда може бути призначено комплексну вибухотехнічну експертизу із залученням фахівців у галузі зовнішньої балістики снарядів або ж артилерії загалом як окремого розділу військової науки.

Судово-медична експертиза. Орієнтовний перелік питань, що вирішує судово-медична експертиза трупа під час розслідування цієї категорії злочинів:

1. Перед експертом ставлять питання про причину смерті (чи наступила вона від вибухових травм або інших причин), час її настання; вплив вибуху на живу людину чи труп, наявність на тілі трупа опіків (встановлюють їхній ступінь) та інших ушкоджень, спричинених дією вибуху, їх характер (ушкодження від дії вибухової хвилі, осколків, високої температури).

2. З'ясовують механізм утворення тілесних ушкоджень (зокрема й під час руйнування, деформації тіла чи поділу його на частини); встановлюють, чи є ушкодження на тілі трупа результатом дії вибуху або супутніх процесів (які ознаки про це свідчать); якими осколками (первинними або вторинними) чи вибуховою речовиною заподіяні тілесні ушкодження.

3. Ставлять питання діагностичного характеру: на якій відстані від трупа відбувся вибух, які ознаки про це свідчать; чи міг потерпілий бути відкинутий вибуховою хвилею та на яку відстань; який напрямок і сила дії травмувальних факторів вибуху (ударна вибухова хвиля, первинні або вторинні осколки тощо); розміщення тіла потерпілого й травмувальних факторів у момент вибуху; яка послідовність одержання ушкоджень від вибуху та за комбінованих уражень (механічних, термічних тощо); на якій відстані від місця вибуху ВП існувала реальна небезпека для життя і здоров'я людей.

Для вирішення питань третьої групи, а саме питань діагностичного характеру, призначають **комплексну судово-**

медичну та вибухотехнічну експертизи, оскільки для відповіді на них потрібні спеціальні знання в галузі судової медицини та вибухотехніки.

Судово-медичну експертизу живих осіб у кримінальних провадженнях про злочини, пов'язані із застосуванням ВП, призначають здебільшого для встановлення характеру й ступеня тяжкості тілесних ушкоджень, стану здоров'я.

У кримінальних провадженнях за злочинами, пов'язаними із застосуванням ВП, часто постає необхідність призначення й інших видів судових експертиз, послідовність проведення яких визначають з огляду на інформативність виявлених на стадії попереднього дослідження ознак різноманітних об'єктів і потреби забезпечення збереженості криміналістичних слідів з метою проведення подальших досліджень. Тобто першими призначають ті експертизи, під час яких надані об'єкти й сліди на них не руйнуються та не видозмінюються, останніми – ті, у яких будуть застосовані руйнівні методи. За інших обставин важливу для досудового розслідування інформацію може бути втрачено, а речові докази видозмінено або зруйновано.

Встановлення конструкції ВП і його окремих елементів часто зумовлює потребу проведення металознавчого дослідження в межах експертизи матеріалів, речовин та виробів, яке дає змогу визначити марку використаного для виготовлення пристрою та його окремих елементів металу, зміни структури металу внаслідок вибухового навантаження, а за наявності зварних або паяних швів у конструкції ВП можна встановити застосовані зварювальну техніку, матеріали, марку електроду.

Доволі часто за кримінальними провадженнями, пов'язаними з вибухом, доводиться вирішувати питання, що належать до галузі криміналістичної трасологічної експертизи. Шляхом такого дослідження вирішують питання щодо діагностики й ідентифікації за слідами на корпусі й окремих елементах конструкції ВП інструментів або обладнання, які використані для виготовлення деталей і вузлів, встановлення цілого за частинами. Також можуть призначати дактилоскопічну, біологічну та деякі інші види судових експертиз.

За необхідності особа або орган, що здійснюють досудове розслідування, залучають як експертів фахівців інших компетентних органів, наприклад, щоб з'ясувати, чи перебувають на озброєнні Збройних сил, МВС, Прикордонної служби України й інших правоохоронних органів нашої держави вилучені боеприпаси, якщо є підстави припускати їх іноземне походження.

ДОДАТОК

Перелік маркерів снарядів Каталогу мін, снарядів, ракет калібру понад 100 мм, які не розірвалися, застосовані російськими і проросійськими збройними формуваннями в районі проведення антитерористичної операції та операції Об'єднаних сил

Створення Каталогу надасть можливість отримати фактичні дані та встановити за боеприпасами, які не розірвалися: рік (період) виготовлення, країну-виробника, підприємство, де було виготовлено такі боеприпаси, а також визначити стволи, які їх вистрілювали, а саме рік виготовлення, країну-виробника, підприємство, де такі стволи виготовляли. Зазначене забезпечить додаткові докази щодо агресії Російської Федерації (використання її військової техніки й озброєння) щодо України, а в разі захоплення відповідної військової техніки та озброєння – надасть можливість ідентифікувати її застосування щодо відповідних об'єктів та осіб.

Сформований перелік маркерів Каталогу стосується лише снаряда, є орієнтовним, його можуть удосконалювати відповідні спеціалісти щодо мін і ракет.

Таблиця

Маркер	Характеристика маркера
Дата вилучення	Рік, місяць, день вилучення
Дата застосування боеприпасу	Рік, місяць, день, годин вибуху (обстрілу)
Місце вилучення	Область, район, населений пункт, дані геолокації
Номер кримінального провадження	Номер кримінального провадження
Стисла фабула	Стисла фабула кримінального провадження
Вид боеприпасу	Снаряд Міна Ракета Комбінований
Спосіб виробництва боеприпасу	Промисловий Кустарний

Призначення боєприпасу	Осколковий Осколково-трасуючий Осколково-запально-трасуючий Осколково-фугасний Броньбійно-трасуючий (каліберний і підкаліберний) Кумулятивний обертальний Кумулятивний з оперенням Бетонобійний Димовий Пристрільно-цільовказівний Освітлювальний Запальний Агітаційний Практичний броньбійно-трасуючий	
Допоміжне призначення боєприпасу	Навчальний Практичний Системопробний	
Калібр	Боєприпасу 100 мм 120 мм 122 мм 125 мм 130 мм 152 мм 155 мм 160 мм 203 мм 305 мм інші	Елементів ураження
За калібром гармати	Каліберні Підкаліберні	
За способом стабілізації в польоті	Обертальні З оперенням	
За способом управління в польоті	Керовані Некеровані Корегувальні	
За способом метання	Активні Активно-реактивні	
Особливості конструкції боєприпасу	З корпусом зі сталістого чавуну З балістичним наконечником З корпусом з високоміцного чавуну З броньбійним і балістичним наконечником Із залізокерамічним провідним паском Підкаліберний броньбійний оптичної форми Снаряд з радіопідвизником Суцільний	

Корпус боєприпасу	Цільнокорпусні З пригвинтованою головкою З перехідною втулкою З опуклим дном	
Структура боєприпасу	Корпус Вибухова речовина Апаратура підривника	
Геометрія корпусу боєприпасу	Гострокутові Тупокутові Дальнобійної форми	
Характеристика елементів боєприпасу	Головна частина (конічна, східчаста) Циліндрична частина Запояскова (хвостова) частина (циліндрично-конічна, циліндрична) Вершина снаряда (гостра, затуплена, притуплена) Дно снаряда	
Вид вибухової речовини	Бризантне Фугасне	Гексоген Тетрил Оксоген Інші
Хімічний склад	Корпусу	Сталь Чавун Вольфрам Уран Інші
	Сердечника	Сталь Чавун Вольфрам Уран Інші
	Вибухової речовини	Т ТДУ А-40 А-50 А-60 А-90 АТ-40 АТ-50 АТ-60 АТ-90 ТГ-50 ТГ-40 ТГ-20 ТД-50 ТД-42

		ТА-80 ТА-77 А-ЕХ-1 А-1Х-2 А-1Х-20 ОЛ Інші
	Детонатора	Марка або хімічна формула
	Пояска снаряда	Марка або хімічна формула
	Залишків елементів ствола	Марка або хімічна формула
	Елементів ураження	Марка або хімічна формула
	Залишків пороху	Марка пороху, партія, рік і шифр порохового заводу
Маса	Корпусу Детонатора Елементів ураження Вибухової речовини Розривного снаряда	
Довжина	Корпусу Детонатора Елементів ураження Вибухової речовини Розривного снаряда	
Корисне навантаження боєприпасу	Цілісний без вантажу З вантажем	
Вид елементів ураження (вантажу) боєприпасу	Шрапнельні кулі Листівки Протипіхотні міни Інше	
Сліди на корпусі боєприпасу від заряджання	Наявні або ні	Якщо наявні – їх характеристика
Сліди на корпусі боєприпасу від запирання	Наявні або ні	Якщо наявні – їх характеристика
Сліди на корпусі боєприпасу від подавання в затвор	Наявні або ні	Якщо наявні – їх характеристика

Сліди на корпусі боєприпасу від проходження через канал ствола	Наявні або ні	Якщо наявні – їх характеристика
Сліди на корпусі боєприпасу від вибухової речовини, що знаходиться всередині оболонки снаряда	Наявні або ні	Якщо наявні – їх характеристика
Лакофарбове покриття снаряда	Кількість шарів	0 1 2 3 Понад 3
	Колір	Чорний Білий Червоний Синій Зелений Жовтий
	Місце нанесення	
	Марка покриття	
	Хімічний склад покриття	
	Замінник лакофарбового покриття	Хімічний склад покриття
Крок нарізки ствола в калібрах		
Довжина головної частини		
Довжина запаяскової частини		
Наявність назв на боєприпасі		
Шифр заводу		
Номер партії		
Рік виготовлення боєприпасу		
Скорочений індекс боєприпаси		

Партія, рік і шифр підприємства-виробника боєприпасу		
Індекс сповільнювача запальника		
Номер партії, рік виготовлення, шифр заводу-виробника сповільнювача запальника		
Маркування пояска	Шифр вибухової речовини Шифр заряджального заводу Номер партії та рік заряджання Знаки маси Інші надписи	
Маркування на циліндричній частині корпусу	Шифр заводу Номер партії Рік виготовлення	
Маркування на запоясковій частині корпусу	Шифр заводу Номер партії Рік виготовлення	
Маркування на наконечнику	Номер плавки	
Маркування детонатора	Марка детонатора Шифр заводу-виробника Номер партії Рік виготовлення	Номер партії запресовки дистанційного складу (на кільцях піротехнічних дистанційних детонаторів)
Характеристика блоку управління керованого артилерійського снаряда		
Вид і характеристика блоку рульового управління		
Вид і характеристика блоку гальмівного пристрою		
Вид і характеристика стабілізатора	Структура	

Вид і характеристика автопілоту	Вид автопілоту, країна-виробник, підприємство-виробник, характеристика (розмір, продуктивність, частота роботи), наявні позначення
Вид і характеристика головки самонаведення	Структура
Вид і структура модуля налаштування частоти приймача	
Вид і структура приймача радіо-випромінювання	
Вид і структура блоку інерційних датчиків	
Приймач ГЛОНАСС (GPS)	Вид і модель приймача, країна-виробник, підприємство-виробник, номер приймача, характеристика (розмір, продуктивність, частота роботи), інші наявні позначення
	Характеристика супутніх деталей: вид деталі, її характеристика, країна-виробник, підприємство-виробник, номер, розмір, колір, характеристика деталі, наявні позначення
Процесор	Вид і модель процесора, країна-виробник, підприємство-виробник, номер процесора, характеристика (розмір, продуктивність, частота роботи), наявні позначення
	Характеристика супутніх деталей: вид деталі, її характеристика, країна-виробник, підприємство-виробник, номер, розмір, колір, характеристика деталі, наявні позначення
Гіроскоп позиційний	Вид і модель гіроскопу, країна-виробник, підприємство-виробник, номер гіроскопу, характеристика (розмір, продуктивність, частота роботи), наявні позначення

Вид і характеристика головки самонаведення	Лазерна Теплова (інфрачервона) Телевізійна Тепловізійна Ультрафіолетова Пасивна Напівактивна Активна Радіолокаційна Комбінована Інша	Країна-виробник, підприємство-виробник, номер процесора, характеристика (розмір, продуктивність, частота роботи), наявні позначення
Блок живлення та перетворення	Вид і модель блоку, напруга, потужність, країна-виробник, підприємство-виробник, номер блоку, характеристика (розмір, продуктивність, частота роботи), наявні позначення	
Характеристика двигуна та засобів керування		
Розгінний двигун	Марка, тип, серія, номер та інші параметри	
Донний газогенератор	Марка, тип, серія, номер та інші параметри	
Вид і характеристика блоку крил	Марка, тип, серія, номер та інші параметри	
Вид і характеристика рульового приводу	Марка, тип, серія, номер та інші параметри	

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ І РЕКОМЕНДОВАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Appendix J. Crater analysis and reporting. URL: https://www.globalsecurity.org/military/library/policy/army/fm/6-50/Appj.htm#figj_3.
2. Алиев Б. А. Криминалистическое обеспечение антитеррористической деятельности правоохранительных органов и спецслужб. Баку : Гагун, 2010. 336 с.
3. Генкин Ю. В., Павлов Я. О., Преображенская М. А. Конструкция артиллерийских выстрелов : учеб. пособие. СПб. : Балт. гос. техн. ун-т, 2012. 114 с.
4. Фурман Я. В., Приходько Ю. П., Нечеснюк М. В., Харечко Н. В. Дії учасників слідчо-оперативної групи на місці події, пов'язаної з вибухом : метод. рек. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2018. 44 с.
5. Доказательства атак армии РФ на Мариупольском направлении в августе 2014-го года. Расследование Bellingcat. URL: <http://argumentua.com/reportazh/dokazatelstva-atak-armii-rf-na-mariupolskom-napravlenii-v-avguste-2014-go-goda-rassledovan>.
6. Експертизи у судочинстві України : наук.-практ. посіб. / за заг. ред. В. Г. Гончаренка, І. В. Гори. Київ : Юрінком Інтер, 2015. 504 с.
7. Інструкції про порядок ведення єдиного обліку в органах поліції заяв і повідомлень про вчинені кримінальні правопорушення та інші події : наказ МВС України від 6 листоп. 2015 р. № 1377. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z1498-15>.
8. Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень : наказ Міністерства юстиції України від 8 січ. 1998 р. № 53/5. *Офіційний вісник України*. 1998. № 98. С. 134. Ст. 3591.
9. Комісарук Р. В. Особливості тактики огляду місця події при розслідуванні терористичних актів. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2015. № 15. Т. 2. С. 135–138. (Серія «Юриспруденція»).
10. Кримінальний кодекс України : Закон України від 5 квіт. 2001 р. № 2322-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25–26. Ст. 131.
11. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 9–10, № 11–12, № 13. Ст. 88.

12. Мариуполь. Кто обстрелял жилые кварталы из РСЗО Град и Ураган? URL: <https://evilmilker.livejournal.com/20119.html>.

13. Методика комплексного дослідження вибухових пристроїв, вибухових речовин і слідів вибуху / [Г. В. Прохоров-Лукін, В. І. Пашенко, В. І. Биков та ін.]. Київ : ДНДЕКЦ МВС України ; КНДІСЕ МІО України ; ХНДІСЕ МІО України ; ЛНДІСЕ МІО України, 2007. 218 с.

14. Методичні рекомендації з питань призначення та проведення комплексних судових експертиз, що виконуються комісією експертів / [авт. кол.: Е. Б. Сімакова-Єфремян та ін.]. Харків : ХНДІСЕ, 2009, 2014. 162 с.

15. Новые доказательства обстрелов Украины с территории РФ в августе 2014 года. Фоторасследование по спутниковым снимкам. URL: https://sensor.net.ua/photo_news/400923/novye_dokazatelstva_obstrelov_ukrainy_s_territorii_rf_v_avguste_2014_goda_fotorassledovanie_po_sputnikovy.

16. Особливості виконання завдань офіцерами-спостерігачами у складі спільного центру з контролю та координації питань припинення вогню та стабілізації лінії розмежування сторін : навч.-метод. посіб. Київ : НУОУ, 2017. 397 с.

17. Погорецький М. А., Ленко М. О., Сергєєва Д. Б. Процесуальні та криміналістичні засади початкового етапу розслідування терористичних актів, вчинених з використанням саморобного вибухового пристрою : монографія / за ред. М. А. Погорецького. Київ : Алерта, 2014. 300 с.

18. Положення про порядок ведення Єдиного реєстру досудових розслідувань : наказ Генеральної прокуратури України від 6 квіт. 2016 р. № 139. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0680-16>.

19. Про Військову службу правопорядку у Збройних силах України : Закон України від 7 берез. 2002 р. № 3099-III. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3099-14>.

20. Про затвердження Інструкції з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні : наказ МВС України від 7 лип. 2017 р. № 575. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/z0937-17>.

21. Про затвердження Інструкції про поводження з вибуховими матеріалами в органах і підрозділах внутрішніх справ України : наказ МВС України від 9 лип. 2014 р. № 653. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0870-14>.

22. Про затвердження Інструкції про порядок залучення працівників органів досудового розслідування поліції та Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України як спеціалістів для участі в проведенні огляду місця події : наказ МВС України від 3 листоп. 2015 р. № 1339. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/z1392-15>.

23. Про затвердження Інструкції про порядок превентивного затримання у районі проведення антитерористичної операції осіб, причетних до терористичної діяльності, та особливого режиму досудового розслідування в умовах воєнного, надзвичайного стану або у районі проведення антитерористичної операції : наказ Міністерства внутрішніх справ України, Генеральної прокуратури України, Служби безпеки України від 26 серп. 2014 р. № 872/88/537. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1038-14>.

Навчальне видання

СТРІЛЬЦІВ Олександр Михайлович,
ЧЕРНЯВСЬКИЙ Сергій Сергійович,
ДУДАРЕЦЬ Руслан Миколайович та ін.

**РОЗСЛІДУВАННЯ ЗА ФАКТАМИ
ОБСТРІЛІВ (ВИБУХІВ)
У РАЙОНІ ПРОВЕДЕННЯ ОПЕРАЦІЇ
ОБ'ЄДНАНИХ СИЛ**

Методичні рекомендації

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до державного
реєстру видавців, виготовників і розповсюджувачів видавничої продукції

Дк № 4155 від 13.09.2011.

Підписано до друку 06.12.2018. Формат 60x84/16. Папір офсетний.

Обл.-вид. арк. 5,5. Ум. друк. арк. 5,11.

Тираж 55 прим.
